

**De betekenisgeving door oudere vrijwilligers aan hun co-creatie bij de
bachelor Toegepaste Gerontologie**

**The meaning elderly volunteers give their co-creation at the bachelor
Applied Gerontology**

Marjan Sliepenbeek

Huissen, 18 september 2017

Master Leren en Innoveren
AERES Hogeschool Wageningen

Aeres Hogeschool, Wageningen
Wageningen

Studentnummer: 3022874

Begeleider:

Dr. Ir. E. J. H. (Elsbeth) Spelt

Hogeschool Windesheim
Zwolle

Opdrachtgever:

Dr. C. H. M. (Carolien) Smits

Externe wetenschapper: Dr. E. C. (Eric) Schoenmakers
Fontys Hogeschool
Eindhoven

De betekenisgeving door oudere vrijwilligers aan hun co-creatie bij de bachelor Toegepaste Gerontologie

The meaning elderly volunteers give their co-creation at the bachelor Applied Gerontology

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op de vraag welke betekenis ouderen geven aan hun vrijwillige participatie middels co-creatie bij de bachelor Toegepaste Gerontologie van Hogeschool Windesheim en welke condities daarvoor benodigd zijn. Er is onderzocht of deze co-creatie bijdraagt aan een goed en betekenisvol leven zoals beschreven door Barnett (2012).

De motieven (betekenisgeving) en condities voor participatie zijn verkregen middels topic interviews en twee focusgroepen met zes bij het onderwijsprogramma betrokken ouderen. Daaruit is een motievenkader voortgekomen met 29 motieven, ingedeeld in tien thema's. Van deze motieven werden er vijf door alle respondenten genoemd: 'bijdrage leveren/meerwaarde', 'leren is leuk', 'waardering', 'intergenerationeel werken' en 'groepssfeer'.

Voor alle respondenten draagt co-creatie bij aan de elementen van een goed en betekenisvol leven, echter is niet elk motief eenduidig onder te brengen bij één van deze elementen.

De vastgestelde condities voor de co-creatie betreffen waardering, facilitering en communicatie.

De onderwijsspecifieke onderzoekscontext maakt dat er zowel meer motieven als meer condities gevonden zijn dan de literatuur laat zien.

De geïnventariseerde motieven en condities worden omgezet in beleidsaanbevelingen ten bate van duurzame betrokkenheid en werving van vrijwillige participanten.

Vervolgonderzoek kan het motievenkader valideren. Ook de toepasbaarheid in aanpalende onderwijssectoren waar ouderenparticipatie waardevol is kan worden gestaafd.

Abstract

This research aims to investigate the meaning the elderly give their voluntary participation through co-creation in the bachelor Applied Gerontology at Windesheim University of Applied Sciences, and the required conditions. It has been studied whether this co-creation contributes to a good and meaningful life as defined by Barnett (2012).

The motives (given meaning) and conditions for participation have been obtained through topic interviews and two focus groups with six elderly involved in the curriculum. A framework of motives has come forward with 29 motives, divided into ten themes. Of these motives, five were named by all respondents: 'making a contribution/adding value', 'learning is enjoyable', 'appreciation', 'intergenerational activity' and 'group atmosphere'.

For all respondents, co-creation contributes to the elements of a good and meaningful life. However, not every motive can be contributed unambiguously to a single element.

The determined conditions for co-creation concern appreciation, facilitation and communication.

The distinct educational context of this research leads to both a larger set of motives and conditions than previously identified in the literature.

The outlined motives and conditions will be converted into policy recommendations that benefit the sustainable engagement and enlistment of voluntary participants.

Further research can validate the motive framework. The applicability in related educational fields that benefit from participation of the elderly can be verified as well.

Inleiding

De opleiding Toegepaste Gerontologie (TG) van Hogeschool Windesheim in Zwolle leidt studenten op tot HBO-professionals die, in co-creatie met belanghebbenden, leeftijdsvriendelijke diensten en producten ontwikkelen voor het behoud of de verbetering van de levenskwaliteit van ouderen (Windesheim, 2016). Voor deze opleiding is co-creatie een kerncompetentie van het opleidingsprofiel (Schoenmakers, Harps-Timmerman & van Duuren, 2016) en sluit daarmee aan bij de definitie van co-creatie van Prahalad en Ramaswamy (2004). Zij definiëren co-creatie als het proces waarin bedrijven, netwerken, organisaties of overheden samenwerken met de doelgroep en aldus iets nieuws bedenken, ontwerpen, maken en implementeren, zodat een waardevolle dienst of een waardevol product ontstaat.

De behoefte aan co-creatie valt ook vast te stellen in de samenleving, die verkeert in een fase waarin een nieuwe generatie ouderen een beroep gaat doen op de zorg- en dienstverlening. In de gezondheidszorg zal de eigen regie en veerkracht van het individu centraal staan en de zorg en dienstverlening zal meer gericht zijn

op het bevorderen en herstellen van zelfstandig functioneren, aldus Kaljouw & Van Vliet (2015) in het adviesrapport 'Naar nieuwe zorg en zorgberoepen: de Contouren'. De huidige ouderen vragen geen professionals die vóór hen werken, zoals velen die voor de zorg- en welzijn sector zijn opgeleid dat nu nog doen, maar professionals die meer mét hen werken, dus die kunnen co-creëren, aldus Jukema (2016).

Deze vraag naar een andere zorg- en welzijnsprofessional, vraagt ook om een andere invulling van het onderwijs. Van Vliet, Grootendorst en Roodbol (2016) stellen in het rapport 'Anders kijken, anders leren, anders doen: grensoverschrijdend leren en opleiden in Zorg en Welzijn in het digitale tijdperk' dat de co-creatie van evident belang is, omdat de professionaliteit van de toekomstige zorg- en welzijnsprofessional zich veel meer zal kenmerken door de samenhang tussen bekwaamheid, samenwerkend vermogen en lerend vermogen.

Volgens de website '*Opleiden voor 2030*', (Zorginstituut Nederland, 2016), die is ontwikkeld om de verandering van het onderwijs te ondersteunen, zullen studenten in verschillende beroeps-authentieke situaties personen uit hun doelgroep en professionals ontmoeten waarmee ze in de praktijk zullen samenwerken en communiceren.

TG geeft co-creatie vorm door de ouderen, de burgers van 55 jaar en ouder, bij alle facetten van het onderwijs te betrekken (Windesheim, 2016). Op deze wijze worden studenten opgeleid met een professionele attitude, die hen toerust met de doelgroep samen te werken. Om de co-creatie binnen de opleiding vorm te geven, participeren ouderen op strategisch, tactisch en praktisch niveau. Op strategisch niveau komt dit tot uiting als externe '*critical friend*' om de visievorming te ondersteunen. Op tactisch niveau nemen zij deel aan de TG klankbordgroep, onder andere ter evaluatie van het curriculum. Ten slotte nemen ouderen op praktisch niveau deel aan activiteiten in het lesprogramma.

Bij deze praktische vorm van participatie co-creëren de ouderen met studenten en docenten tijdens de ontwikkeling en uitvoering van het onderwijs, alsook tijdens de ontwikkeling door de studenten van de producten en diensten ten bate van de kwaliteit van leven voor ouderen. De inbreng van de ouderen tijdens de onderwijsactiviteiten draagt bij aan het opdoen van beroepsauthentieke leerervaringen en een verrijken de leercontext voor de student, zoals beschreven door De Bruijn, Overmaat, Glaudé, Heemskerk, Leeman, Roeleveld & van de Venne, (2005). De aldus opgeleide TG-professional ziet co-creatie als een vanzelfsprekendheid en kan zijn innovaties van producten en diensten voor de eindgebruiker zinvol maken.

Als experiment tijdens het onderwijsjaar 2015-2016 is een aantal ouderen bij de toetscyclus van het vaardigheidsonderwijs betrokken geweest. In de vaardigheidsleerlijn komen kennis, attitude en vaardigheden samen. Om zowel de beroepssituaties authentiek te laten zijn als een authentieke toets situatie te creëren, hebben deze ouderen passende casuïstiek aangereikt en toetscriteria ingebracht die vanuit het klantperspectief van belang zijn. Zij waren als gesprekspartner deel van de toets en medebeoordelaar in deze toets situatie. Deze beroepsauthentieke ervaringen en functionele toetsing aan de hand van authentieke leersituaties, waarvan het belang door Vu & Dall'Alba (2014) benadrukt wordt, maken deel uit van een krachtige leeromgeving, aldus De Bruijn et al. (2005) en leiden tot onderwijsleersituaties waarin docenten, studenten en ouderen co-creëren.

Een eerste exploratie van de literatuur laat zien dat er tot op heden geen onderzoek gedaan is naar de motieven van ouderen om te participeren in het onderwijs. Wel is er veel onderzoek gedaan naar mogelijke motieven voor vrijwilligerswerk. Het digitale kennisplein 'Zorg voor beter' (Vilans, z.d.) bevat een overzicht 'ouderenparticipatie in het onderwijs', waarin ruim twintig projecten beschreven staan. De praktijkbeschrijvingen van ouderenparticipatie bevatten met name enthousiaste verhalen, waar de toegevoegde waarde beschreven wordt vanuit het perspectief van het onderwijs en de studenten.

Uit een grote *review*-studie van Barnett (2012) blijkt, dat ondanks de diversiteit binnen de groep ouderen, er een gemeenschappelijk kenmerk is, namelijk dat ouderen allemaal streven naar een goed en betekenisvol leven.

De opleiding TG wil de co-creatie van ouderen met docenten en studenten verder verduurzamen. Daarvoor is het van belang om meer zicht te krijgen op de onderliggende motieven en de betekenisgeving die ouderen toekennen aan hun vrijwillige participatie door co-creatie. Het uitgangspunt bij het onderhavige onderzoek is, dat als mensen doen wat hen motiveert, die keuze voor hen betekenisvol is. Eveneens is het belangrijk om de condities voor de participatie van de ouderen te kennen om op grond daarvan beleid te ontwikkelen en te implementeren.

Dit inzicht in de motieven en condities geeft TG aanknopingspunten om de ouderen op voor hen belangrijke aspecten aan te spreken en hun participatie zo mogelijk te continueren. Bij de werving van potentiële participanten kan aan deze aspecten van betekenisgeving geappelleerd worden en kunnen de condities voor participatie voorgelegd worden.

Dit onderzoek richt zich op de vraag in hoeverre de vrijwillige participatie van de ouderen binnen TG, en specifiek bij het toetsproces van het vaardigheidsonderwijs, bijdraagt aan een goed en betekenisvol leven. Tevens zal het onderzoek zich richten op de condities die voor participatie nodig zijn.

Dit leidt tot de volgende praktijkvragen: welke betekenis heeft de co-creatie bij het toetsproces van TG voor ouderen, draagt deze co-creatie voor hen bij aan een goed en betekenisvol leven en welke condities achten zij noodzakelijk?

Theoretisch kader

Dit theoretisch kader geeft achtereenvolgens een beschrijving van: 1) een goed en een betekenisvol leven, 2) een overzicht van bestaande onderzoeken naar de motieven voor ouderen om als vrijwilliger te participeren, en 3) een overzicht van bestaande onderzoeken naar de condities voor participatie. Co-creatie wordt in dit onderzoek gezien als een vorm van participatie.

Een goed en betekenisvol leven voor ouderen bestaat volgens het onderzoek van Barnett (2012) uit de onderstaande zes elementen:

1. *Being in control*, controle hebben over het eigen leven en zelf beslissingen kunnen nemen. Dat geeft het gevoel van autonomie en onafhankelijkheid in de keuze van de levenswijze. Daarvoor is goed geïnformeerd zijn ten aanzien van de keuzemogelijkheden belangrijk.

2. *Optimistic*, optimisme. Dit betreft het gevoel verbonden te blijven met het leven, door het vertrouwen dat iemand heeft in zijn mogelijkheden om doelen te stellen en die te volbrengen. Dit maakt dat de oudere verwachtingsvol naar morgen kan kijken, en geeft gevoel van toekomst en hoop. Dit brengt levensplezier. Het vraagt acceptatie van het ouder worden en een balans vinden tussen de negatieve en positieve aspecten van het ouder worden.

3. *Belonging*, erbij horen. De oudere heeft een aantal betekenisvolle relaties met anderen, waarin sprake is van tweerichtingsverkeer. Dat kan zijn met familie, vrienden of de gemeenschap. Ook ervaart de oudere een zeker ritme en bijbehorende rollen, ervaringen en emoties in zijn dagelijks leven. Het onderscheid met het vierde element, *contribution & engagement*, is niet altijd gemakkelijk te maken.

4. *Contribution & engagement*, bijdragen en verbonden zijn. Het vermogen bij te dragen aan het leven van anderen, waarbij dat door de ander ook gewaardeerd wordt. Dit blijkt vaak direct gerelateerd aan het hebben van doelen in het leven. Dan kan het leven in de volle breedte geleefd worden, zowel geven als ontvangen, met interesse en passie.

5. *Being healthy*, de gezondheidsbeleving. Het betreft het vermogen van de oudere zijn doelen aan te passen aan een eventueel afnemende gezondheid. De oudere kan denken in mogelijkheden in plaats van beperkingen.

6. *Being unique*. De oudere ervaart dat zijn leven uniek is en dat zijn ervaringen, kwaliteiten, cultuur en spiritualiteit gewaardeerd worden. Elke oudere heeft dus mogelijk ook andere behoeften.

Deze zes elementen zullen in het onderzoek centraal staan en deel uitmaken van het conceptueel raamwerk.

De onderzoeken naar de motieven voor ouderen om als vrijwilliger te participeren, laten een grote diversiteit zien in de praktijkcontexten, zoals intramurale langdurige zorg en de welzijnssector. Een achttal publicaties heeft de motieven beschreven die mogelijk ook voor de in het onderwijs participerende ouderen van toepassing kunnen zijn.

Mukwashi (2015) heeft gesteld dat 'de behoefte aan beïnvloeding van beleid en regelgeving', zoals het VN-rapport over de status van vrijwilligerswerk in de wereld anno 2015 beschrijft, een motief voor vrijwillige participatie kan zijn. Dit rapport onderscheidt de drie niveaus lokaal, nationaal en internationaal waarop vrijwilligers grote impact kunnen hebben. Zij kunnen beleidsmakers beïnvloeden door (on-)gevraagde participatie. Zij kunnen overheden en grote instituties ter verantwoording roepen en beïnvloeden om zo bijvoorbeeld wetgeving afdwingen.

Clary & Snyder (1999) hebben de volgende zes motieven of functies waarom vrijwilligerswerk gedaan wordt onderscheiden: 'ter vergroting van de werkervaring', 'om meer kennis en vaardigheden te ontwikkelen', 'ter verbetering van het zelfvertrouwen', 'om negatieve gevoelens te reduceren', 'om sociale relaties te versterken' en 'om uiting te geven aan belangrijke waarden'. Okun & Schultz (2003) hebben onderzoek gedaan naar de relatie tussen leeftijd en motieven van vrijwilligers, hetgeen door Dávila & Díaz-Morales (2009) herhaald is. Beide onderzoeken hebben geconstateerd dat voor alle leeftijdsgroepen het motief om de werkervaring te vergroten, het minst belangrijk is. Naarmate mensen ouder worden, worden ze selectiever in het investeren in activiteiten en sociale relaties en worden doelen met grote emotionele betekenis belangrijker gevonden, aldus Dávila & Díaz-Morales (2009). Lang & Carstensen (2002) hebben twee subtypes van emotioneel betekenisvolle doelen onderscheiden. Een eerste doel gerelateerd aan de 'regulatie van emoties', zoals eenzaamheidsgevoelens en een tweede gerelateerd aan 'generativiteit', het zich verantwoordelijk voelen voor de toekomstige generaties, wat volgens hen het meest prominent blijkt in de late volwassenheid. De motivator 'uiting geven aan belangrijke waarden' neemt in belang toe bij de oudere vrijwilligers, die hun tijd als meer gelimiteerd ervaren. Lang & Carstensen (2002) hebben echter ook geconstateerd dat de relatie van de motivator 'waarde' met de leeftijd in verschillende onderzoeken meer of minder sterk is en dat daar verschillende factoren aan ten grondslag kunnen liggen, zoals het type organisatie waarvoor vrijwilligerswerk verricht wordt en het type taak.

Dury et al. (2015) hebben geconstateerd dat bij ouderen de waarden 'altruïsme of de wens anderen te helpen', alsook 'religiositeit' belangrijke voorspellers kunnen zijn voor de wens vrijwilligerswerk te doen. Uit

onderzoek naar de motieven en voldoening bij vrijwilligers in de langdurige zorg van Nelson, Hooker, Dehart, Edwards & Lanning (2004) is gebleken dat de motieven ‘zelfontwikkeling’, ‘aansluiting’ en ‘altruïsme’ erg belangrijk zijn. Zij stellen daarbij dat ouderen zelfontwikkeling minder belangrijk vinden dan jongeren. Verder is uit hun onderzoek gebleken, dat de mate van loyaliteit aan de organisatie een positieve relatie heeft met de ‘ervaren productiviteit en doeltreffendheid’ van de vrijwilliger, en als zodanig motiverend werkt.

Morrow-Howel, Kinnevy & Mann (1999) hebben de voordelen en hindernissen onderzocht die ervaren werden bij het deelnemen aan vrijwilligers- en educatieve activiteiten door 55-plussers. Zij vonden dat voor de ouderen de grootste voldoening bestaat uit de volgende factoren: zij ervaren het als een kans, het bevordert hun welzijn, zij socialiseren meer en ervaren generativiteit. In het kader van dit onderzoek kan voldoening ook als een motivator gezien worden.

Uit de hierboven beschreven onderzoeken zijn negen motieven gedestilleerd, waarom ouderen vrijwilligerswerk doen. Deze motieven zijn: 1) behoefte aan beïnvloeding van beleid en regelgeving, 2) zelfontwikkeling, waaronder meer kennis en vaardigheden ontwikkelen en een kans ervaren, 3) verbetering van het zelfvertrouwen, 4) negatieve gevoelens reduceren, 5) sociale relaties versterken, waaronder ook socialiseren en aansluiting, 6) uiting geven aan belangrijke waarden, waaronder altruïsme en religiositeit, 7) bijdragen aan doelen met grote emotionele betekenis, ter regulering van negatieve emoties of gerelateerd aan generativiteit, 8) loyaliteit aan de organisatie en 9) welzijnsbevordering.

Schön (2016) is de enige auteur in deze literatuurstudie, die expliciet onderzoek deed naar de motieven waarom burgers, in dit geval cliënten, vrijwillig deelnemen aan activiteiten ten bate van het onderwijs. Schön (2016) onderzocht de redenen waarom (ex-)cliënten uit de geestelijke gezondheidszorg of hun naasten participeren in het programma van een opleiding sociaal werk in Zweden en wat zij denken dat hun bijdrage is aan het onderwijs. Deze (ex-)cliënten geven vier mogelijke motieven aan: 1) ervaring delen, 2) de dienstverlening verbeteren, 3) respect krijgen voor hun persoonlijke ervaring en 4) kennis als cliënt. Zij zien zichzelf als een drager van waardevolle kennis en als betrouwbare expert in sociaal werk. Deze vier motieven zouden ook voor ouderen geldend kunnen zijn voor participatie-activiteiten binnen het TG-onderwijs. Het motief ‘dienstverlening verbeteren’ sluit aan bij het eerder genoemde motief ‘behoefte aan beïnvloeding van beleid en regelgeving’ en wordt gecombineerd tot het motief ‘beïnvloeding van beleid en dienstverlening’. Op deze wijze worden uit de uitgevoerde literatuurstudie in totaal 12 motieven gedestilleerd die ten grondslag liggen aan het doen van vrijwilligerswerk.

In tabel 1 zijn deze 12 motieven die mogelijk relevant zijn voor ouderen om vrijwillig te participeren bij de TG-opleiding samengebracht. Deze motieven (rechter kolom) zijn gekoppeld aan het element van een goed en betekenisvol leven (Barnett, 2012) dat het meest passend lijkt (linker kolom), en vormen samen het conceptueel raamwerk. Voor de verantwoording van de keuzes die geleid hebben tot de totstandkoming van het conceptueel raamwerk, zie bijlage 1.

Tabel 1: Conceptueel raamwerk voor mogelijke motieven voor co-creatie in relatie tot een goed en betekenisvol leven

Element van goed en betekenisvol leven	Motief
Uniciteit van elk leven	Persoon met unieke kennis als betrouwbaar expert Respect krijgen (voor ervaring en kennis)
Controle over eigen leven	Reduceren van negatieve emoties (betekenisvolle doelen, generativiteit)
Optimisme	Verbeteren zelfvertrouwen Zelfontwikkeling
Erbij horen en iets bijdragen	Beïnvloeding van beleid en dienstverlening Uiting geven aan waarden Loyaliteit met de organisatie
Verbonden zijn	Ervaring delen Sociale relaties versterken
Gezondheid	Reguleren van emoties Bevorderen van welzijn

Bestaande onderzoeken naar de mogelijke positief beïnvloedende condities voor participatie van ouderen, laten een diversiteit aan typen condities zien. Er wordt een veelheid aan termen gebruikt, te weten: voorwaarde, randvoorwaarde, conditie, belangrijke factor, beïnvloedende factor. In dit onderzoek worden al

deze begrippen geschaard onder de noemer ‘conditie’. Hierna worden vijf onderzoeken beschreven, die condities bevatten die mogelijk relevant zijn voor de participerende ouderen.

Ten aanzien van de condities waaronder burgers bereid zijn mee te doen aan de sociale innovatieprocessen is nog weinig bekend, hebben Voorberg, Bekkers & Tummers (2013) gesteld. Zij hebben de condities onderzocht bij co-creatieprocessen voor de organisatie en de burger. Vanuit het organisatieperspectief zijn dat, in afnemende belangrijkheid: 1) compatibiliteit van de publieke organisaties voor burgerparticipatie, 2) de open houding ten aanzien van burgerparticipatie, 3) een risicomijdende bestuurscultuur en 4) aanwezigheid van duidelijke stimulerende redenen voor co-creatie. Beïnvloedende factoren voor de burgers zijn de karakteristieken van de burger, zoals 1) vaardigheden, 2) intrinsieke waarde, 3) burgerlijke staat en familiesamenstelling, 4) opleidingsniveau, 5) consument-bewustzijn, 6) gevoel van eigenaarschap, 7) ergens deel van zijn en 8) aanwezigheid van sociaal kapitaal (Voorberg, Bekkers & Tummers, 2013, p. 13). Akolk, Huang & Perrone (2016) hebben ook onderzoek gedaan naar de condities bij co-creatieprocessen en hebben in hun onderzoek gesteld dat een aantal karakteristieken van de contactpersoon van belang is, te weten de oriëntatie op ontwikkeling, probleemoplossing en proactiviteit. Verder hebben zij condities benoemd op organisatorisch niveau en stellen dat een goed geplande en frequente communicatie van significante invloed kan zijn op de uitkomst van het co-creatieproces. Facilitering zoals rolflexibiliteit, compensatie, herkenning en de accommodatie blijken ook belangrijke condities te kunnen zijn om vrijwilligerswerk te doen, aldus Tang, Morrow-Howell & Hong (2009).

Vanuit cliëntperspectief heeft Alfors (2009) twee typen condities onderscheiden die van invloed zijn op de vraag of de cliënt in de welzijnssector tijd en energie wil steken in coproductie. Dat zijn 1) de bereidheid dat te doen, die beïnvloed wordt door een complex van factoren, gegroepeerd in sancties, materiele beloning en niet-materiele factoren; en 2) de mogelijkheid van de cliënt tot coproductie, die bepaald wordt door de complexiteit van de taak en zijn eigen capaciteiten.

Conditie met een positieve voorspellende waarde voor het doen van vrijwilligerswerk, bleken persoonlijke omstandigheden als educatie, inkomen en gezondheid te zijn, volgens zowel Musick & Wilson als Tang in Dury et al. (2015). Verder zijn volgens Dury et al. (2015) sociale factoren benoemd die een rol spelen bij het aangaan van vrijwilligerswerk, namelijk de sociale context, de sociale rollen en de mate van sociale integratie van de betreffende persoon.

Samenvattend kan gesteld worden dat de literatuurstudie een diversiteit laat zien aan beschrijvingen van condities op verschillende niveaus, te weten: op strategisch niveau, op uitvoeringsniveau, op niveau van de contactpersoon en op het niveau van de participant. Deze niveaus zijn vertaald naar categorieën, waarin de condities zijn ondergebracht, zie tabel 2.

Tabel 2: Conditie die mogelijk van invloed zijn op de participatie van ouderen

Categorie	Conditie
Factoren vanuit organisatieperspectief, strategisch niveau	Compatibiliteit voor burgerparticipatie Open houding t.a.v. burgerparticipatie Risicomijdende bestuurscultuur Aanwezigheid van duidelijk stimulerende reden voor co-creatie
Facilitering vanuit organisatie, uitvoerend niveau	Rolflexibiliteit Compensatie Herkenning Accommodatie Goed geplande, frequente communicatie (positieve invloed op uitkomst proces)
Karakteristieken van de contactpersoon	Oriëntatie op ontwikkeling Probleemoplossing Proactiviteit
Karakteristieken van de participant/respondent	Vaardigheden Burgerlijke staat en familiesamenstelling Opleidingsniveau en inkomen (positief voorspellend) Gezondheid (positief voorspellend) Consument-bewustzijn

Categorie	Conditie
	Gevoel van eigenaarschap
	Ergens deel van zijn
	Aanwezigheid sociaal kapitaal
	Sociale context/mate van integratie van persoon
	Bereidheid tot co-creatie
	Mogelijkheid tot co-creatie door gepaste taakcomplexiteit
	Mogelijkheid tot co-creatie in relatie tot eigen capaciteit

Tabel 2 toont 24 mogelijke condities voor participatie door de oudere vrijwilligers. De linker kolom geeft de vier categorieën weer. De rechterkolom geeft de mogelijke condities weer, passend bij de categorie in de linker kolom.

Toespitsing in onderzoeksvragen

Op basis van het voorgaande is theoretische sensitiviteit ontwikkeld ten aanzien van de betekenisgeving van vrijwillige participatie door ouderen en de daarvoor benodigde condities. De 12 gevonden motieven, in het conceptueel raamwerk verbonden aan de zes elementen van een goed en betekenisvol leven, en de 24 condities, gerangschikt naar vier categorieën, leiden tot de volgende onderzoeksvragen:

1. a. Welke motieven geven de ouderen aan voor hun co-creatie bij toetsing van TG?
b. In hoeverre komen de gevonden motieven voor co-creatie van ouderen bij toetsing van TG overeen met de motieven uit het conceptueel raamwerk?
2. Hoe dragen deze motieven voor de co-creatie van ouderen bij de toetsing van TG bij aan een goed en betekenisvol leven?
3. a. Welke condities geven de ouderen aan voor hun co-creatie bij het toetsproces van TG?
b. In hoeverre komen de door de ouderen genoemde condities overeen met de 24 gevonden condities uit de literatuur?

Dit onderzoek leidt tot een eerste aanzet van theorieontwikkeling, waarin een set motieven en condities beschreven wordt, gekoppeld aan de zes elementen van een goed en betekenisvol leven, die geldend is voor ouderen die vrijwillig co-creëren bij (het toetsproces van) TG, dat mogelijk ook toepasbaar is voor andere opleidingen.

Methode

Onderzoeksopzet

Dit onderzoek betrof een *case study*, omdat deze vorm van kwalitatief onderzoek zich goed leent voor het in kaart brengen van motieven en benodigde condities voor co-creatie door oudere vrijwilligers die betrokken waren bij het toetsproces van TG in de periode september 2016 tot maart 2017. De dataverzameling middels *exploratie* van de betekenisgeving van het fenomeen co-creatie door betrokken ouderen heeft plaatsgevonden met de inzet van *topic interviews* en twee focusgroepen. Het resultaat van dit onderzoek is een motievenkader met motieven, ondergebracht in tien thema's, voor co-creatie van de ouderen bij TG. Daarnaast worden ook de daarvoor benodigde condities onderzocht. Deze bevindingen kunnen dienen als eerste aanzet voor *theorievorming* aangaande de motieven en condities voor participatie van ouderen in het hoger onderwijs. Omdat het onderzoek kwalitatief is, en middels exploratie tot een aanzet van theorieontwikkeling komt, voldoet het onderzoek aan de beschrijving die Baarda et al. (2013) geven aan een case study. Door *triangulatie* is er een rijkheid aan data verzameld, hetgeen door Yin (2009) als de kracht van een case study wordt gezien.

De onderzoeksopzet is schematisch weergegeven in tabel 3.

Tabel 3: Schematische weergave van de onderzoeksopzet naar de betekenisgeving en benodigde condities voor co-creatie van ouderen bij TG

Onderzoeksvraag	Dataverzameling	Wijze van dataverwerking	Resultaat
1. a. Welke motieven geven de ouderen aan voor hun co-creatie bij toetsing van TG?	Individueel <i>topic interview</i>	Open, inductieve analyse Tool: softwareprogramma MAXQDA Afstemming van codering met tweede beoordelaar Afstemming van motievenkader met <i>critical peer</i>	Motievenkader
1. b. In hoeverre komen de gevonden motieven voor co-creatie van ouderen bij toetsing van TG overeen met de motieven uit het conceptueel raamwerk?	Vergelijking van onderzoeksresultaten met conceptueel raamwerk	Vergelijkingstabel	Vergelijkingstabel met motieven van ouderen en uit literatuur
2. Hoe dragen deze motieven voor de co-creatie van ouderen bij de toetsing van TG bij aan een goed en betekenisvol leven?	Focusgroep 1 (F1) Interviewsamenvattingen conform conceptueel raamwerk	Verslag F1 door twee observatoren, combineren met bevindingen individuele <i>member checks</i> op interviewsamenvattingen	Beschrijving van wijze waarop motieven bijdragen aan betekenisvol leven
3. a. Welke condities geven de ouderen aan voor hun co-creatie bij het toetsproces van TG?	Focusgroep 2 (F2)	Verslag F2 door twee observatoren	Overzicht van condities
3. b. In hoeverre komen de door de ouderen genoemde condities overeen met de 24 gevonden condities uit de literatuur?	Vergelijking van overzicht condities ouderen met overzicht condities uit literatuur	Vergelijkingstabel	Vergelijkingstabel condities van ouderen en uit literatuur

Tabel 3 geeft de onderzoeksopzet weer. Kolom 1 geeft de onderzoeksvragen weer. Kolom 2 geeft de methode van dataverzameling weer die is ingezet ter beantwoording van de onderzoeksvragen. Kolom 3 geeft weer op welke wijze de verkregen data verwerkt zijn. Kolom 4 geeft het resultaat weer van de dataverwerking. De wijze van dataverzameling wordt hierna verantwoord.

Vraag 1 a is onderzocht middels *topic interviews*. Interviews houden is een geschikte bron voor het verzamelen van *evidence*, omdat het heel doelgericht is. De focus ligt direct bij de case study topics. Verder geeft het veel inzichten: het voorziet in waargenomen causale verbanden en verklaringen, volgens Yin (2009, p. 102). De topic interviews werden gehouden aan de hand van een script, zie bijlage 2. De in het script geformuleerde uitgangspunten helpen de door Yin (2009, p. 102) aangegeven zwaktes van een interview te beperken, zoals de onderzoeks-*bias*, door slecht gearticuleerde vragen, de *response bias*, de mogelijke zwakke *recall* en de kans dat de respondent gewenste antwoorden geeft. De interviewgegevens zijn auditief vastgelegd, getranscribeerd en inductief geanalyseerd door de onderzoeker. Daaruit ontstond een overzicht, bestaande uit tien thema's waarin in totaal 29 motieven zijn ondergebracht.

Vraag 1 b is onderzocht door de motieven uit het motievenkader en de motieven uit het conceptueel raamwerk, voor vergelijking in één tabel samen te brengen.

Vraag 2 is onderzocht met de inzet van:

Focusgroep 1, die het doel had met de empirie te onderzoeken hoe de motieven uit het conceptueel raamwerk toegekend kunnen worden aan de elementen van een goed en betekenisvol leven. De opzet van het conceptueel raamwerk is op gestructureerde wijze ter discussie gesteld. Dit kan gezien worden als een vorm van

member validation en voedt de onderzoeker met argumentatie vanuit de empirie. Er is niet gestreefd naar consensus, maar naar een rijke argumentatie. Voor het verslag van focusgroep 1, zie bijlage 3.

Individuele member check door elke respondent van de samenvatting van het interview die door de onderzoeker werd samengesteld. In deze samenvatting zijn de door de deelnemers genoemde motieven ondergebracht bij de zes elementen van een goed en betekenisvol leven. Voor een voorbeeld van een individuele samenvatting na member check, zie bijlage 4.

Door het samenbrengen van de bevindingen van focusgroep 1 en de individuele member check kon een verband gelegd worden tussen het empirisch materiaal en het conceptueel raamwerk (Baarda et al., 2013).

Vraag 3 a is onderzocht middels een verslag van *focusgroep 2* door twee observatoren. De opzet van deze focusgroep was open, met het doel om de condities vanuit het perspectief van de bij TG betrokken ouderen te verzamelen. Dit heeft geleid tot een overzicht van condities, die voor de bij TG betrokken ouderen geldend zijn. Voor het verslag van focusgroep 2, zie bijlage 5.

Vraag 3 b is onderzocht door de condities uit de literatuurstudie (zie tabel 2) en de condities voortgekomen uit focusgroep 2, voor vergelijk in één tabel samen te brengen.

Onderzoekseenheden

De onderzoekseenheid bestond oorspronkelijk uit acht personen. Dat zijn ouderen die van september 2016 tot maart 2017 actief hebben geparticipeerd in de TG onderwijsontwikkeling, uitvoering, toetsing en evaluatie van de onderwijseenheid ‘effectief communiceren’, onderdeel van de vaardigheidsleerlijn. Deelname aan deze onderwijseenheid en toetsing was het inclusiecriteria. Deze afgebakende groep is gekozen, omdat deze ouderen aan alle vormen van co-creatie deelgenomen hebben, inclusief de toetspilot. Zij zijn in staat een breed palet aan motieven aan te geven, vanuit verschillende vormen van co-creatie, inclusief toetsing. Van de acht ouderen die hebben deelgenomen aan het toetsproces, waren twee ouderen niet in staat tot deelname aan de interviews en focusgroep wegens langdurig verblijf in het buitenland.

De overgebleven onderzoekseenheid bestond uit vier mannen en twee vrouwen in de leeftijd van 68 tot 75 jaar, ($M=71,7$, $SD=2,1$), zie Tabel 4. Deze vier mannen en twee vrouwen hebben zowel deelgenomen aan de interviews als de twee focusgroep sessies. In tabel 4 wordt in de kolommen achtereenvolgens weergegeven: het pseudoniem van de deelnemer, het geslacht, de leeftijd, de samenstelling van het huishouden en de hoogst genoten opleiding.

Voor de waarborging van de anonimiteit zijn de volgende maatregelen genomen: aan de ouderen zijn fictieve namen toegekend, de geselecteerde citaten zijn niet te herleiden naar een respondent en de transcripten van de interviews zijn niet in de bijlagen opgenomen.

Tabel 4: Samenstelling onderzoekseenheid

Deelnemer	Geslacht	Leeftijd	Samenstelling huishouden	Hoogst genoten opleiding
Geertje	Vrouw	72	2	Wetenschappelijk onderwijs
Jan	Man	69	2	Hoger beroepsonderwijs
Huub	Man	75	2	Wetenschappelijk onderwijs
Hennie	Vrouw	73	2	Hoger beroepsonderwijs
Joop	Man	68	2	Hoger beroepsonderwijs
Bob	Man	73	2	Basisonderwijs

Onderzoeksinstrumenten

Topic interviews zijn ingezet voor het verkrijgen van een rijke hoeveelheid data ter beantwoording van vraag 1. Er is gekozen voor kwalitatieve, individuele interviews, want:

“Daarbij geeft de interviewer aan de respondenten ruimte voor uitweiding -in hun eigen woorden- over de door hen ervaren feiten, hun beleving, betekenisverlening en nuanceringen met betrekking tot het onderwerp van onderzoek en eventuele effecten daarvan op hun leven. De interviewer probeert daarmee de leefwereld van de respondent te begrijpen en te doorgronden”. (Evers, 2015, p. 35)

De interviews zijn gehouden aan de hand van een *script* dat tot stand gekomen is op basis van de onderzoeksvragen en het theoretisch kader. Diverse elementen in het script worden onderbouwd met wetenschappelijke bronnen, zie bijlage 2. Het script geeft enerzijds richting aan het interview en laat anderzijds voldoende ruimte om het interview aan te passen aan de geïnterviewde (Boeije, 2014). Er is gekozen voor deze open benadering van de onderzoeksvraag, om zo eerst alle motieven van de betrokken ouderen te inventariseren, zonder beïnvloeding van een denkkader vooraf. Het script bevat vijf fases, te weten: 1) inleiding, 2) start participatie bij TG algemeen (om initiële motivatie en in stand houdende motieven en betekenisgeving in beeld

te brengen), 3) deelname aan het toetsproces bij TG (om specifieke betekenisgeving ten aanzien van deelname aan het toetsproces in beeld te brengen), 4) het onderwijsperspectief (om toegevoegde waarde vanuit abstracter perspectief buiten de persoon in kaart te brengen en zo eventuele nieuwe motieven te ontdekken) en 5) afsluiting. Daarvan kunnen met name fase 2, 3 en 4 als topics worden beschouwd. Het script beschrijft hoe de interviewer alle zes de elementen van een goed en betekenisvol leven, zoals beschreven door Barnett (2012), aan bod laat komen. Het script bevat tevens een aantal aandachtspunten voor de interviewer. Drie voorbeelden daarvan zijn: 1) Onderzoeksvragen zijn geen interview vragen: gebruik voor de respondent begrijpelijke spreektaal, geen vakjargon (Patton, 2015). 2) Geen waarom-vragen: lijkt verantwoording, dan bijvoorbeeld "wat beïnvloedde", "wat veroorzaakte", "wat droeg bij aan" of "wat vormde" (Rubin & Rubin, in Castillo-Montoya, 2016). En 3) Geregeld gezamenlijke geheugensteuntjes met een trefwoord op post-its, zogenaamde 'jottings' (Rubin & Rubin, in Castillo-Montoya, 2016). Voor verantwoording en beschrijving van het script, zie bijlage 2.

Voor de beantwoording van vraag 2 is de toewijsbaarheid van de motieven uit het conceptueel raamwerk en van de ouderen naar de zes elementen van een goed en betekenisvol leven op vier manieren onderzocht:

In *Focusgroep 1* met de respondenten, werd de toewijsbaarheid van de motieven uit de literatuur naar de zes elementen van een goed en betekenisvol leven, zoals weergegeven in het conceptueel raamwerk, getoetst aan de *perspectieven van de empirie*. Om de mate van toewijsbaarheid van de motieven aan de zes elementen van een goed en betekenisvol leven te bepalen, zijn de volgende drie stappen uitgevoerd:

1. De respondenten hebben in twee subgroepen de op papierstroken weergegeven motieven naar eigen inzicht toegewezen aan de zes elementen van een goed en betekenisvol leven.
2. De bevindingen van de twee subgroepen zijn met de hele groep vergeleken en bediscussieerd. Ook zijn de overeenkomsten en verschillen vastgesteld.
3. Deze bevindingen zijn vergeleken met het conceptueel raamwerk, zoals door de onderzoeker samengesteld. Wederom zijn overeenkomsten en verschillen vastgesteld.

Door deze drie stappen als *member validation* proces te doorlopen, konden de respondenten zich uitspreken over de toepasbaarheid van het conceptueel raamwerk en de onderzoeker voeden met argumentatie over behoud of wijziging van dit raamwerk. Zoals Warr (2005) beschrijft, hoeft het in een focusgroep niet te gaan om een onderhandelings situatie, maar meer om inzicht te krijgen in de persoonlijke levenservaring en inzichten en deze te koppelen aan de theorie en uitkomsten van het onderzoek.

4. De vierde manier waarop de toewijsbaarheid van de motieven naar de zes elementen van een goed en betekenisvol leven is onderzocht, is een *individuele member check* op de samenvatting van de kernwoorden uit de eerder gehouden interviews. Deze kernwoorden zijn door de onderzoeker toegewezen aan de zes elementen van een goed en betekenisvol leven. Het inwinnen van deze feedback van respondenten is een mogelijkheid om de kennis over de betekenissen en interpretaties in het veld aan te vullen, te nuanceren en te verdiepen, en draagt op die manier bij aan de *validiteit* van het onderzoek (Cutcliffe & McKenna, in Boeije, 2014). Dit proces bevorderde het juiste duiden door de onderzoeker van de gegeven informatie in de interviews volgens de intentie van de respondenten en heeft daarom plaatsgevonden vóór de analyse van de interviews. Voor het verslag van focusgroep 1, zie bijlage 3.

Focusgroep 2 met de respondenten, werd gehouden ter beantwoording van vraag 3a. Het doel was om te bezien of er een aantal algemeen geldende condities bepaald kan worden die voor de deelnemers co-creatie mogelijk maken. Voor deze inventarisatie is voor een open benadering gekozen. Er is slechts een aantal begrippen gegeven die de niveaus in de organisatie representeren. Deze begrippen zijn zo gekozen, dat ze aansluiten bij de categorieën zoals weergegeven in tabel 2. Er is aan de respondenten gevraagd voor deze niveaus eventuele condities aan te geven, die zij noodzakelijk achten voor hun co-creatie bij TG. Voor het verslag van focusgroep 2, zie bijlage 5.

In beide focusgroepen zijn *observatoren* ingezet, die voor verslaglegging zorgden. Zij hadden de rol van assistent-moderatoren, zoals beschreven door Boeije (2014) en zijn tevoren geïnstrueerd over de opzet en het doel van de focusgroepen. Zij kenden het conceptueel raamwerk en het overzicht met de mogelijke condities. Het verslag is door de onderzoeker aangevuld met relevante gegevens ten aanzien van de interactie, zie bijlagen 3 en 5. De mogelijkheid deze interactie te observeren, wordt door Madriz (in Duggeby, 2005) als een duidelijk voordeel genoemd van een focusgroep boven individuele interviews. De data van de groepsinteractie werden gebruikt ter ondersteuning van de interpretatie van de groepsdata, zoals beschreven door Carey (in Duggeby, 2005).

Door het bijhouden van een digitaal *onderzoekslogboek*, waardoor persoonlijke afwegingen, moeilijkheden, keuzes, gekozen oplossingen, reflecties etc. inzichtelijk zijn (Geerdink, 2008), is de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot; de *intersubjectieve navolgbaarheid* en controleerbaarheid van het onderzoeksproces.

Rol van de onderzoeker: de onderzoeker kende de respondenten uit de onderzoeksgroep vanuit hun participatie bij TG en als verantwoordelijke van de eerder beschreven pilot waarin via co-creatie ouderen

betrokken zijn geweest bij het toetsproces. Geerdink (2008) stelt dat de onderzoeker "een situatie moet kunnen scheppen waarin de geïnterviewde zich voldoende kwetsbaar durft op te stellen en alle belangrijke informatie kan, wil en durft te vertellen" (Geerdink, 2008, p. 30). De bestaande relatie met de onderzoeker en de benaderingswijze in de interviews en focusgroepen is door de respondenten positief gewaardeerd, zie bijlage 5.

Procedure

De respondenten zijn in april 2017 per mail benaderd met de vraag om in mei en juni 2017 mee te werken aan het onderzoek middels een individueel interview en twee focusgroep-bijeenkomsten. Deze mail bevatte ook een toestemmingsformulier om de verkregen gegevens geanonimiseerd te gebruiken ten bate van het onderzoek, zie bijlage 6. Na de verkregen instemming per mail, die voor elke betrokkene individueel schriftelijk is vastgelegd, is er met elke deelnemer binnen een week telefonisch contact geweest, om resterende vragen te beantwoorden en het interview en de focusgroepen te plannen. De interviewlocatie werd door de respondent bepaald. De *vertrouwelijkheid* en waarborging van *privacy* van de respondenten en hun gegevens werd gegarandeerd: de gegevens werden bij eerste verwerking geanonimiseerd, door de respondenten een pseudoniem toe te kennen. De ruwe data werden niet op internet opgeslagen, ter verhoging van de gegevensbescherming.

De interviews, gepland in mei en juni, zijn allen gehouden volgens het script, zie bijlage 2, en duurden ruim een uur. Alle respondenten gingen akkoord met auditieve vastlegging van het interview. De interviews zijn getranscribeerd.

Focusgroep 1, ter beantwoording van vraag 2 en focusgroep 2, ter beantwoording van vraag 3a, vonden plaats op dezelfde dag, medio juni 2017. Diezelfde dag is, buiten de focusgroep-bijeenkomsten, ook de individuele member check gedaan van de samenvattingen van de interviews, waarin de onderzoeker de kernwoorden heeft ondergebracht bij de zes elementen van Barnett (2012). Voor het verslag van de focusgroepen 1 en 2, zie bijlagen 3 en 5.

Beide focusgroepen zijn auditief vastgelegd en de verslaglegging is gedaan door de twee observatoren. De interview-transcripten werden in juli geanalyseerd via inductieve analyse, na uitgebreid overleg met twee experts in kwalitatief onderzoek. Dit leidde tot het motievenkader. Die motieven uit dit motievenkader zijn door de onderzoeker vergeleken met de motieven uit het conceptueel raamwerk, om overeenkomsten vast te stellen. In focusgroep 1 is op diverse wijzen de toewijsbaarheid van de motieven aan de elementen van een goed en betekenisvol leven bediscussieerd. In focusgroep 2 is een aantal condities vastgesteld, dat vervolgens door de onderzoeker is vergeleken met de condities uit de literatuur.

Eén interview is in augustus deels gecodeerd door een tweede beoordelaar, een van de observatoren, om *interbeoordelaarsbetrouwbaarheid* te optimaliseren. De indeling van het motievenkader is begin september middels de methode van *affinity diagramming* met een expert in kwalitatief onderzoek afgestemd.

Data-analyse

De data-analyse met betrekking tot vraag 1a, waarin gezocht is naar de motieven die ouderen hebben voor hun vrijwillige co-creatie bij TG, werd *inductief* benaderd. Dit is gedaan om te voorkomen dat zaken werden uitgesloten en omdat de mogelijkheid bestond dat de gevonden theorie en het conceptueel raamwerk af zouden wijken van de ideeën van de deelnemers in een bepaalde situatie, zoals beschreven wordt door Bryman (in Saunders, Lewis & Thornhill, 2015). De ontwikkelde theoretische sensitiviteit werd ingezet bij de analyse van de gegevens uit de interviews. De in de literatuur gevonden motieven en de elementen van een goed en betekenisvol leven volgens Barnett (2012) waren richtinggevend bij de analyse.

Bij de analyse werden de volgende stappen doorlopen:

De zes interview-transcripten werden vóór codering ontdaan van stopwoorden en betekenisloze zinsdelen, evenals een aantal uitweidingen van de respondenten en de interviewer, die niet relevant waren voor de onderzoeksvraag. Dit is in het transcript aangegeven. Bij twee interviews werden twee passages van zeer persoonlijke aard weggelaten, uit respect voor de privacy van de respondent. Dit was niet van invloed op de beantwoording van de onderzoeksvragen.

De data-analyse van de transcripten werd uitgevoerd met het *software programma* MAXQDA. Het gebruik van een database voor de primaire informatie en analyse, maakte dat het ruwe materiaal behouden bleef en de analyseprocessen inzichtelijk waren voor externen, hetgeen de *betrouwbaarheid* ten goede kwam. Via open codering werden codes toegekend aan elk betekenisvol fragment. Met deze codering werd zo dicht mogelijk bij de formulering van de respondent gebleven. Na eerste codering van alle interviews waren in totaal 63 codes toegekend aan 347 fragmenten.

Deze codes werden in een iteratief proces door de onderzoeker gerubriceerd, soms samengevoegd, hetgeen leidde tot 10 thema's met in totaal 29 subcategorieën die de motieven vormen. Elk thema bevatte tussen 2 en 5 motieven. Uitgangspunt bij de verdeling in thema's en motieven was: elk thema bevat meer dan één motief, waarbij elk motief meerdere fragmenten bevat die van meer dan één respondent afkomstig is. Dit

uitgangspunt zorgde ervoor dat elk motief door meerdere respondenten onderschreven werd. De thema's en motieven zijn, om praktische redenen, in alfabetische volgorde weergegeven.

Op deze wijze ontstond een gethematiseerd overzicht van de motieven van de respondenten. Voor dit overzicht, met daarbij het aantal respondenten en toegekende fragmenten per motief, zie tabel 5. Hiermee kan een antwoord geformuleerd worden op *vraag 1a*, ten aanzien van de motieven van de ouderen voor co-creatie.

Met behulp van MAXQDA werd een aantal analyses uitgevoerd van de data uit alle interviews. Er werd gekeken naar het thema dat in totaal het meest en minst vaak gecodeerde element bevat, en naar de motieven die door de meeste en minste respondenten genoemd zijn, om zo enige rangorde te kunnen aanbrengen in 'het draagvlak' van de genoemde motieven onder de deelnemers. Hoewel het een kwalitatief onderzoek is, geven de genoemde aantallen van de toegekende codes een beeld waar de accenten in betekenisgeving voor de respondenten liggen. Er werd gekeken naar welke motieven door een meerderheid van de respondenten genoemd zijn. Die motieven werden als belangrijkste beschouwd. Vanwege de verschillen tussen de interviews, bijvoorbeeld ten aanzien van herhaling van motieven, soms vanuit verschillende contexten, stokpaardjes, uitgebreidheid in formuleringen etc., zijn de in bijlage 7 genoemde aantallen niet te gebruiken voor verdere statistische analyse.

De codering werd afgestemd met een *tweede beoordelaar*, die van één interview een aantal fragmenten codeerde met in totaal 41 codes. De onderzoeker had in dezelfde fragmenten 43 codes toegekend. Over twee codes is discussie geweest. Het verschil van twee niet toegekende codes en twee andere coderingen komt neer op een coderingsverschil van bijna 10%. Dit kan als een hoge mate van betrouwbaarheid beschouwd worden. Er werd na overleg consensus bereikt over de codering.

Het motievenkader werd bediscussieerd met een *critical peer*, die middels een variant op de methode *affinity diagramming*: de gevonden motieven onder bracht in thema's, zonder het motievenkader te kennen. Dat leidde tot een discussie over de diverse vormen van thematisering van de motieven, die afhankelijk zijn van het doel van de thematisering. De conclusie was dat de huidige indeling van het motievenkader passend is bij de onderzoeksvraag.

De data-analyse met betrekking tot vraag 1b, waarin de overeenkomsten werden gezocht tussen de door de respondenten aangegeven motieven en de motieven uit de literatuur, werd gedaan door het samenstellen van een tabel. In deze tabel werden de beide typen motieven naast elkaar gezet. Er werd vergeleken welke motieven identiek zijn of veel gelijkenis met elkaar hebben, zie tabel 6.

De data-analyse met betrekking tot vraag 2, waarin onderzocht werd of de motieven voor de respondenten bijdragen aan een goed en betekenisvol leven, werd gedaan door de bevindingen uit focusgroep 1, zie bijlage 3, te combineren met de individuele member check van de interview-samenvattingen. In de focusgroep was er discussie over de toewijsbaarheid van de motieven uit het conceptueel raamwerk, elk aan slechts één element van een goed en betekenisvol leven, zoals vormgegeven in het conceptueel raamwerk. Dit betrof zowel het proces in de subgroepen, het proces van het vergelijken van de bevindingen van de twee subgroepen, als de vergelijking met het conceptueel raamwerk. Bij de individuele member check van de samenvattingen uit de interviews, gestructureerd conform het conceptueel raamwerk, kwamen de verschillen in interpretatie en toewijzing ook geregeld naar voren. Eén motief kon in verschillende contexten worden ingedeeld en voor de diverse respondenten bijdragen aan een ander aspect van een goed en betekenisvol leven. Elke ondervinding was door zowel de onderzoeker als de empirie goed te beargumenteren. Dat heeft mede aanleiding gegeven tot een discussie ten aanzien van het conceptueel raamwerk: is elk motief toewijsbaar aan slechts één element van een goed en betekenisvol leven? Zie de overzichten in bijlage 3. Voor de beantwoording van deze vraag, zie de paragraaf 'Resultaten'.

Deze werkwijze van groeps- én individuele member validation verhoogde de *interne validiteit*, want op deze wijze gaat de onderzoeker de houdbaarheid van de interpretaties na en waarborgt deze dicht bij het verhaal van de respondent en zijn gepercipieerde werkelijkheid te blijven, aldus Geerdink (2008). Zo ontwikkelde de onderzoeker sensitiviteit ten aanzien van het duiden van de door de respondenten gegeven informatie.

De data-analyse met betrekking tot vraag 3a, waarin gezocht werd naar de condities die de respondenten aangeven om de co-creatie bij TG mogelijk te maken, werd gedaan middels interpretatie van het verslag van focusgroep 2, zie bijlage 5. Uit deze gegevens was een overzicht te destilleren van een aantal condities voor de zes respondenten, zie bijlage 7. De gevonden condities worden weergegeven in tabel 7, waar tevens de overeenkomsten met de uit de literatuurstudie gedestilleerde condities, zoals weergegeven in tabel 2, aangegeven wordt.

De data-analyse met betrekking tot vraag 3b, waarin gezocht werd naar de overeenkomsten tussen de door de respondenten genoemde condities en de in de literatuur gevonden condities, werd gedaan door het samenstellen van een tabel. In deze tabel werden de beide typen condities naast elkaar gezet. Er werd vergeleken welke condities identiek zijn of veel gelijkenis met elkaar hebben, zie tabel 7.

Resultaten

De onderzoeksresultaten worden per onderzoeksvraag besproken.

De bevindingen uit het onderzoek naar de motieven voor co-creatie bij TG (*vraag 1a*), gehouden onder zes respondenten, laten zien dat er 29 motieven zijn te duiden, ondergebracht in tien thema's, zie tabel 5.

Tabel 5: Thema's met onderliggende motieven van de participerende ouderen bij Toegepaste Gerontologie, met de spreiding over het aantal fragmenten en respondenten

Thema, aantal toegekende fragmenten en definitie	Motief	Door hoeveel respondenten genoemd	Aantal fragmenten
1. Activering (27) <i>Fysiek en mentaal aangesproken worden</i>	Stimuleert/geeft energie Verzoek van ander Werkt als medicijn	3 5 2	14 9 4
2. Autonomie (12) <i>Zelf keuzes kunnen maken</i>	Bezig met eigen toekomst Eigen regie, vrijheid	5 5	5 7
3. Beroepsonderwijs (27) <i>Werken met jongeren, die zich ontwikkelen tot professional</i>	Intergenerationeel werken Onderwijs is leuk Toets: verantwoordelijkheid naar student	6 2 3	17 6 4
4. Betekenisgevend (20) <i>Geeft gevoel van nut en sluit aan bij geloof of levenshouding</i>	Betekenis hebben/voldoening Levensovertuiging/levensvisie	5 4	11 9
5. Bijdrage leveren (37) <i>Toegevoegde waarde inbrengen</i>	Bereid te helpen Bijdrage leveren/meerwaarde	2 6	4 33
6. Eigen ontwikkeling (60) <i>Behoeft te blijven leren</i>	Bewustwording Wederkerigheid Intellectuele uitdaging Leren is leuk Verrast worden	4 3 4 6 2	8 3 18 24 7
7. Ervaring inbrengen (31) <i>Kundigheid uit eigen en andermans leven delen</i>	(Ervarings-)deskundigheid Kunt jezelf kwijt Praktijk inbrengen	5 2 5	18 4 9
8. Experimenteren (10) <i>Lef te starten zonder om-schreven einddoel</i>	Durven bouwen zonder vaste uitkomst Verbinding zoeken, maken	2 2	5 5
9. Verbondenheid (46) <i>Gevoel erbij te horen</i>	Delen Groepssfeer Sociale contacten Verbonden voelen	2 6 2 4	9 14 7 16

Thema, aantal toegekende fragmenten en definitie	Motief	Door hoeveel respondenten genoemd	Aantal fragmenten
10. Waarderende benadering (42)	Gelijkwaardigheid/serieus genomen worden	5	12
<i>Respectvolle bejegening</i>	Interesse/gekend worden	5	9
	Waardering	6	21

Noot: de vetgedrukte motieven in de tabel zijn door vier of meer respondenten genoemd.

Tabel 5 laat in de eerste kolom tien thema's zien, waarin de gevonden motieven zijn geclusterd. Tussen de haakjes wordt het aantal aan dit thema toegekende fragmenten weergegeven. In cursief wordt een korte definitie van het thema gegeven. De tweede kolom laat de gevonden motieven zien. De derde kolom geeft het aantal respondenten weer dat het betreffende motief genoemd heeft, waarbij de motieven die door de meerderheid van de respondenten (4 of meer) vetgedrukt staan weergegeven. De vierde kolom geeft per motief het aantal genoemde fragmenten weer.

De thema's laten een grote diversiteit zien, net als de onderliggende motieven. Deze variëren van 'werkt als medicijn' tot 'waardering'. Alle zes de respondenten noemen de volgende vijf motieven, die dus als belangrijk beschouwd mogen worden: 'intergenerationeel werken', 'bijdrage leveren/meerwaarde', 'leren is leuk', 'groepssfeer' en 'waardering'. Een grote mate van consensus geldt voor 17 van de 29 genoemde motieven, zij worden door een meerderheid van vier of meer respondenten genoemd.

Tabel 5 laat zien dat, met uitzondering van het thema 'experimenteren', elk thema één of meer elementen bevat die door de meerderheid van de respondenten genoemd wordt, wat maakt dat deze thema's en de bijbehorende motieven draagvlak hebben onder alle respondenten.

De thema's worden verschillend beleefd door de respondenten. Bij het thema verbondenheid zeggen alle respondenten de groepssfeer heel prettig te vinden, dat motiveert hen. Als ze bij TG zijn, voelen de meeste respondenten zich met de ander verbonden. Sommige respondenten geven aan dat ze niet op zoek zijn naar nieuwe sociale relaties buiten hun huidige sociale netwerk, en buiten TG nauwelijks privé-communicatie met elkaar hebben. Enkele respondenten noemen expliciet het delen van ervaring met leeftijdgenoten als motief.

Wat opvalt, is dat de meeste thema's omschreven kunnen worden als 'voor het belang van de respondent', zoals 'eigen ontwikkeling', 'verbondenheid' en 'waarderende benadering'. Enkele thema's kunnen omschreven worden als 'voor het belang van de ander', zoals 'een bijdrage leveren', 'ervaring inbrengen' en 'experimenteren'.

Voor een overzicht van een drietal motieven met de daaraan toegewezen fragmenten, uitgesproken door de respondenten tijdens de interviews, zie bijlage 7.

Concluderend kan gesteld worden dat deze respondenten graag hun bijdrage leveren aan het beroepsonderwijs, specifiek TG, onder andere door het delen van de eigen ervaring als oudere, waarbij de oudere als expert gezien wordt en respect en waardering krijgt voor de persoonlijke ervaring. Dit sluit aan bij de bevindingen van Schön (2016). De 'bereidheid anderen te helpen' en de 'wens iets bij te dragen' is groot. Bij enkele respondenten wordt deze motivatie gedreven door religieuze overtuigingen. Dury et al. (2015) constateren dat de waarden 'altruïsme of de wens anderen te helpen' en 'religiositeit' voorspellers zijn voor de wens vrijwilligerswerk te doen. Het inbrengen van hun ervaring en daarnaar gewaardeerd worden, sluit aan bij het element 'bijdragen en verbonden zijn' van Barnett (2012). De ouderen vinden de eigen ontwikkeling daarbij belangrijk, zoals ook Nelson et al. (2004) aangeven. Het gevoel van verbondenheid tussen de ouderen onderling en met de opleiding, die onder andere gevoed wordt door een waarderende benadering, speelt daarbij volgens de respondenten een grote rol. Dit sluit aan bij de bevindingen van Nelson et al. (2004) en het element 'erbij horen' van Barnett (2012).

De bevindingen van het onderzoek naar de overeenkomst tussen de door de respondenten aangegeven motieven en de motieven in het conceptueel raamwerk (*vraag 1b*) zijn weergegeven in tabel 6.

Tabel 6: Door respondenten genoemde motieven herleid naar motieven uit conceptueel raamwerk

Motief van respondenten	Motief uit conceptueel raamwerk
Stimuleert/geeft energie	Bevorderen van welzijn
Verzoek van ander	-
Werkt als medicijn	Bevorderen van welzijn

Motief van respondenten	Motief uit conceptueel raamwerk
Bezig met eigen toekomst	-
Eigen regie, vrijheid	-
Intergenerationeel werken	Sociale relaties versterken
Onderwijs is leuk	-
Toets: verantwoordelijkheid naar student	-
Betekenis hebben/voldoening	Bevorderen van welzijn
Levensovertuiging/levensvisie	Uiting geven aan waarden
Bereid te helpen	-
Bijdrage leveren/meerwaarde	-
Bewustwording	Zelfontwikkeling
Wederkerigheid	-
Intellectuele uitdaging	Zelfontwikkeling
Leren is leuk	Zelfontwikkeling
Verrast worden	-
(Ervarings)deskundigheid	Persoon met unieke kennis als betrouwbaar expert
Kunt jezelf kwijt	-
Praktijk inbrengen	-
Durven bouwen zonder vaste uitkomst	-
Verbinding zoeken, maken	Sociale relaties versterken
Delen	Ervaring delen
Groepssfeer	Sociale relaties versterken; Bevorderen van welzijn
Sociale contacten	Sociale relaties versterken
Verbonden voelen	Loyaliteit met de organisatie; Sociale relaties versterken
Gelijkwaardigheid/serieus genomen worden	Respect krijgen (voor ervaring en kennis)
Interesse/gekend worden	Respect krijgen (voor ervaring en kennis)
Waardering	Respect krijgen (voor ervaring en kennis); Bevorderen van welzijn

Tabel 6 geeft in de eerste kolom de door de respondenten genoemde motieven weer. De tweede kolom geeft weer naar welk motief uit het conceptueel raamwerk de genoemde motieven herleid kunnen worden. De motieven die in de rechter kolom leeg zijn gelaten kunnen niet eenduidig aan een motief uit het conceptueel raamwerk worden gerelateerd.

Wat opvalt in tabel 6 is dat 12 van de 29 door de respondenten genoemde motieven niet direct in de literatuurstudie gevonden zijn. De door enkele respondenten genoemde motieven uit het thema ‘experimenteren’ worden ook niet in de literatuur terug gevonden. Een aantal in de literatuur genoemde motieven zijn niet direct herleidbaar naar motieven uit het motievenkader. Dat geldt voor ‘reduceren van negatieve emoties

(betekenisvolle doelen, generativiteit), 'verbeteren zelfvertrouwen', 'beïnvloeding van beleid en dienstverlening' en 'reguleren van emoties'. Er kan wel gesteld worden dat het motief 'waardering' zou kunnen leiden tot een beter zelfvertrouwen of het reguleren van emoties. Het motief 'betekenis hebben/voldoening' kan leiden tot het 'reduceren van negatieve emoties'. Lang & Carstensen (2002) geven als een subtype van emotioneel betekenisvolle doelen, generativiteit aan; het zich verantwoordelijk voelen voor de toekomstige generaties. De ouderen gebruiken in dit verband niet woordelijk het begrip verantwoordelijkheid, maar het intergeneratieve aspect is voor hen wel een motief: het 'leren van en met elkaar', zoals Hennie het verwoordde en 'elkaars wereld (blijven) begrijpen', zoals Joop formuleerde. Deze generativiteit wordt door Morrow-Howell, Kinnevy & Mann (1999) ook als positieve factor voor deelname aan vrijwilligerswerk door ouderen gezien.

Uit bevindingen van het onderzoek naar de vraag hoe de motieven voor co-creatie bij de toetsing bij TG bijdraagt aan een goed en betekenisvol leven (*onderzoeksvraag 2*), blijkt dat de participatie middels co-creatie voor alle ouderen bijdraagt aan een goed en betekenisvol leven. Een aantal motieven bevat nagenoeg dezelfde bewoording als de elementen uit de indeling van Barnett (2012). Dat geldt voor de motieven uit de thema's 'autonomie', 'bijdrage leveren' en 'verbondenheid'. Zij zijn herkenbaar als de respectievelijke elementen 'controle over eigen leven', 'erbij horen en iets bijdragen' en 'verbondenheid'. Het 'ervaring inbrengen' zou bij uniciteit van elk leven kunnen horen, in die zin, dat Barnett (2012) bedoelt dat elk leven uniek is en elke ervaring als zodanig gewaardeerd wordt. De verbindingen tussen de gevonden motieven en de elementen uniciteit van elk leven'', 'optimisme', en 'gezondheid' is minder eenduidig te leggen.

Het onderbrengen van de motieven bij de zes elementen van een goed en betekenisvol leven, in focusgroep 1, bleek geregeld ook een geforceerd proces, want "het kan overal wel bij", aldus een aantal respondenten. Het was voor de respondenten moeilijk om met de wederkerigheid om te gaan die blijkt te bestaan tussen de motieven en de elementen van een goed en betekenisvol leven. Een voorbeeld ter verduidelijking: bij het thema 'bijdrage leveren', geven respondenten de motieven 'bereid te helpen' en 'bijdrage leveren/meerwaarde' aan. Is de attitude 'bereid (zijn) te helpen' een unieke eigenschap en dus toe te schrijven aan 'uniciteit van elk leven', of brengt deze attitude, die bij TG ingezet wordt en positief ervaren wordt, een reden tot 'optimisme', of wil de oudere 'erbij horen en iets bijdragen'? De motieven van de thema's 'beroepsoponderwijs', 'eigen ontwikkeling' en 'experimenteren' laten zich ook moeilijk verbinden met een van de elementen van een goed en betekenisvol leven.

Er zijn per indeling door elke respondent plausibele verklaringen te geven voor de gemaakte keuzes. Datzelfde geldt voor de check bij de samenvatting van de interviews: elke respondent kan bij eenzelfde motief een andere toelichting naar een element van Barnett hebben. Deze geconstateerde subjectiviteit roept de vraag op of het wenselijk is alle motieven onder te brengen bij slechts één element van een goed en betekenisvol leven van Barnett (2012).

Concluderend kan gesteld worden dat de participatie van de respondenten voor hen bijdraagt aan een goed en betekenisvol leven. De toewijzing van elk motief uit het motievenkader aan één element van een goed en betekenisvol leven blijkt echter niet goed te realiseren. De variëteit in motieven is groot en de indeling van Barnett (2012) biedt onvoldoende ruimte voor deze differentiatie in motieven.

De bevindingen uit het onderzoek naar de vraag welke condities de respondenten aangeven voor hun co-creatie bij het toetsproces van TG (*vraag 3a*), zijn te vinden in kolom 2 van tabel 7. De condities van de respondenten betreffen met name onkostenvergoeding middels een eenvoudig declaratieproces, vrije consumptie, heldere communicatie ten aanzien van de inzet, afspraken en verwachtingen van de respondenten. Verder wordt het ervaren van waardering voor de inzet ook als conditie genoemd, "anders loop je leeg" (Geertje). De respondenten willen geïnformeerd worden over de studenteninstroom en de afspraken over 'de communicatielijn tussen de vrijwilliger en de student'. Ten slotte geven de respondenten persoonlijke condities aan ten aanzien van de eigen gezondheid, reisafstand en partnersteun. In focusgroep 2 werd over onderstaande condities spontaan consensus bereikt.

De overeenkomst tussen de 24 in de literatuur gevonden condities en de 18 door de respondenten geformuleerde condities (*vraag 3b*) is weergegeven in kolom 3 van tabel 7. In kolom 3 worden de door de respondenten genoemde condities vergeleken met de in de literatuur gevonden condities. Ten aanzien van de in de literatuur genoemde 'karakteristieken van participanten' kan gesteld worden dat zij allen in positieve zin van toepassing zijn op de respondenten uit dit onderzoek, maar deze zijn niet expliciet met de respondenten besproken. De condities 'burgerlijke staat en familie' en 'opleidingsniveau' kunnen op basis van informatie uit tabel 4 als positief bijdragend beschouwd worden. De in de literatuur genoemde condities, namelijk 'herkenning' en 'ergens deel van zijn' worden door de ouderen ook aangemerkt als motief. Dat zien zij terug in de waarderende benadering die zij ervaren en wensen. De waardering wordt dan ook gezien als een in stand houdende factor en is dan in feite ook een conditie. Eenzelfde relatie tussen conditie en motief geldt ook voor de condities 'gevoel van eigenaarschap', 'ergens deel van zijn' en 'bereidheid tot co-creatie'. Ten aanzien van de 'accommodatie' worden geen voorwaarden gesteld en over de 'probleemoplossing' door de contactpersoon wordt niets expliciet aangegeven.

Tabel 7: Overzicht condities voor ouderen om te kunnen co-creëren bij Toegepaste Gerontologie.

Categorie	Door ouderen gestelde conditie	Conditie uit de literatuur
Organisatie Windesheim	Reiskostenvergoeding	Compensatie
	Eenvoudig declaratieproces	-
	Tijdige uitbetaling	Compensatie
	Vrije consumptie	Compensatie
Toegepaste Gerontologie	Duidelijkheid over taken, afspraken en verwachtingen	Goed geplande, frequente communicatie; Proactiviteit
	Goede interne communicatie	Goed geplande, frequente communicatie; Proactiviteit
	Waardering en gevoel serieus genomen te worden	Open houding t.a.v. burgerparticipatie; Herkenning
Contactpersoon	Goede interne communicatie, eventueel vaste contactpersoon	Goed geplande, frequente communicatie; Proactiviteit
Docenten	Duidelijkheid wat betreft rol vrijwilliger en docenten	Proactiviteit
	Waardering voor oudere	Herkenning
Processen	Overzicht en inzicht in oudereninzet	Goed geplande, frequente communicatie
	Goede coördinatie van de inzet	Goed geplande, frequente communicatie
Studenten	Informatie over de studenteninstroom	-
	Duidelijkheid over communicatielijnen tussen vrijwilligers en studenten	-
Persoonlijke voorwaarden	Haalbaarheid van afstand/reistijd	-
	Geestelijk gezond	Gezondheid
	Fysiek mobiel	Gezondheid
	Ondersteuning door partner	-

Tabel 7 laat in de eerste kolom de categorieën zien, waarin de condities zijn ingedeeld. Kolom twee laat de condities die de respondenten aangeven. In de derde kolom wordt de overeenkomstige conditie uit de literatuurstudie vermeld.

In het onderzoek komt naar voren, dat de ouderen naast de condities een aantal wensen aangeven, waardoor hun gevoel van betrokkenheid bij TG vergroot zou worden en die hen meer inzicht zouden geven in de relatie tussen hun co-creatie-activiteiten en het curriculum. Hoewel dit niet tot dit onderzoek behoort, geeft het aanleiding tot verder onderzoek. Voor een overzicht van deze wensen, zie bijlage 7.

Specifiek ten aanzien van het *toetsproces* noemen alle ouderen in de interviews, vanuit hun eerder genoemde gevoel van verantwoordelijkheid, de conditie van de inzet van een observator, liefst professional. Zij ervaren dat zij vanuit hun 'acteursrol' niet altijd in staat zijn alle criteria van de toets goed te kunnen beoordelen. Enkele respondenten doen uitspraken aangaande welke kwalificaties van de participerende ouderen gewenst zijn: het in staat zijn het eigen gedrag aan te kunnen passen aan wat de student in de toetssituatie nodig heeft en de vaardigheid om 'terughoudend' te kunnen zijn naar de student.

Concluderend kan gesteld worden, dat de respondenten een 18-tal condities aangeven, waarvan er 13 overeenkomen met de condities uit de literatuur. De condities zijn van verschillende aard. Er zijn praktische condities ten aanzien van facilitering en onkosten, condities ten aanzien van heldere communicatie en waardering, student-gerelateerde condities en condities van persoonlijke aard. Gezien de nauwelijks aanwezige bronnen specifiek voor het onderwijs, is het verklaarbaar dat de twee condities die student-gebonden zijn, niet overeenkomen met condities in de literatuur.

Conclusie en discussie

Dit onderzoek richtte zich op de vraag welke motieven de vrijwillige participanten hebben voor hun co-creatie bij de toetsing binnen TG, of deze co-creatie voor hen bijdraagt aan een goed en betekenisvol leven zoals geformuleerd door Barnett (2012) en aan welke condities daarvoor voldaan moet zijn. Ook is er onderzocht of

de door de ouderen aangegeven motieven en condities overeenkomen met de in de literatuurstudie gevonden motieven en condities.

Ten aanzien van *vraag 1a*, welke motieven de ouderen hebben voor hun vrijwillige co-creatie bij TG, laten de resultaten zien dat de zes bevraagde respondenten uit dit onderzoek 29 motieven aangeven, ondergebracht in tien thema's (zie tabel 5), te weten: 'activering', 'autonomie', 'beroepsonderwijs', 'betekenisgevend', 'bijdrage leveren', 'eigen ontwikkeling', 'ervaring inbrengen', 'experimenteren', 'verbondenheid' en 'waarderende benadering'. Voorbeelden van motieven zijn 'intergenerationeel werken', 'levensovertuiging/levensvisie', 'intellectuele uitdaging' en 'verbonden voelen'. Vijf motieven worden door alle respondenten aangegeven, te weten 'intergenerationeel werken', 'bijdrage leveren/meerwaarde', 'leren is leuk', 'groepssfeer' en 'waardering'. De resultaten laten zien dat 17 van de 29 gevonden motieven door de meerderheid van de respondenten worden onderschreven. Uit de resultaten blijkt dat de diversiteit binnen de 29 gevonden motieven veel groter is dan de 12 motieven die zijn gevonden in de literatuurstudie. De resultaten laten zien dat het voor de respondenten belangrijk is om in een omgeving met een positieve sfeer, waarderend benaderd te worden voor wat zij vanuit hun levensovertuiging of visie doen. Het contact met de studenten en hun leefwereld is belangrijk, evenals intellectueel uitgedaagd te worden.

Vergelijking van de door de respondenten genoemde motieven met de in de literatuurstudie gevonden motieven, *vraag 1b*, laat zien dat een zeventiental door de respondenten in de interviews genoemde motieven overeenkomen met de motieven genoemd in het conceptueel raamwerk. Een twaalftal door de respondenten genoemde motieven komt niet overeen met motieven uit het conceptueel raamwerk. Van deze twaalf motieven is een aantal onderwijsgerelateerd, zoals 'onderwijs is leuk' en 'toets: verantwoordelijkheid naar student'. Andere van de niet in het conceptueel raamwerk genoemde motieven hangen samen met de roluitoefening binnen TG van de respondenten, te weten 'je kunt jezelf kwijt' en 'praktijk in brengen'. Een mogelijke verklaring voor de bevinding dat het conceptueel raamwerk nauwelijks onderwijsgerelateerde motieven bevat, kan de specifieke context zijn van dit vrijwilligerswerk door co-creatie in het hoger onderwijs bij TG. Dit vloeit voort uit het feit dat er slechts zeer beperkt onderzoek beschikbaar is specifiek naar motieven voor vrijwillige participatie door ouderen in het hoger onderwijs. Het conceptueel raamwerk is tot stand gekomen op basis van aanpalende literatuur, die niet specifiek genoeg blijkt om alle gevonden motieven te herkennen. Dit leidt tot de vraag naar nader onderzoek naar de motieven voor vrijwillige participatie door ouderen (middels co-creatie) in het hoger onderwijs, zodat theorievorming kan ontstaan. Dit onderzoek geeft daar een eerste aanzet toe middels het gecreëerde motievenkader.

Een andere oorzaak van het niet overeenkomen van een aantal gevonden motieven met de motieven uit het conceptueel raamwerk, zou kunnen zijn dat de onderzoekseenheid relatief hoog opgeleide personen bevat. Zij zijn allen gericht op intellectuele uitdagingen en in de interviews geven alle respondenten aan een bijdrage te willen leveren door de inzet van eigen ervaringen en deskundigheid. Het in het conceptueel raamwerk genoemde motief 'beïnvloeding van beleid en dienstverlening' is niet direct herleidbaar naar motieven uit het motievenkader. Een verklaring daarvoor kan zijn dat de ouderen door hun co-creatie bij TG in wezen impliciet bezig zijn met de beïnvloeding van beleid, door bijvoorbeeld deelname aan de klankbordgroep en de rol van 'critical friend'. Door hun bijdrage in het onderwijs dragen de respondenten bij aan de ontwikkeling van de TG professionals van de toekomst en beïnvloeden op die wijze de toekomstige dienstverlening, al noemen de respondenten dat niet expliciet in de interviews.

Specifiek ten aanzien van *toetsing* geven respondenten aan dat zij extra verantwoordelijkheid naar de student ervaren. Dat wordt volgens hen gevoeld door het motief 'gelijkwaardigheid/serieus genomen worden'. De respondenten geven aan dat hun waarnemingen tijdens het toetsproces het gevoel versterken dat zij zorgen voor beroepsauthentieke ervaringen en een functionele toetsing voor de student, wat hen een gevoel van relevantie geeft. Zij creëren authentieke leersituaties en dragen op die wijze bij aan een krachtige leeromgeving, zoals beschreven door De Bruijn et al. (2005).

Ten aanzien van *vraag 2* kan gesteld worden dat alle zes de respondenten aangeven dat de co-creatie bij TG voor hen bijdraagt aan een goed en betekenisvol leven, echter voor elke respondent op verschillende wijze. De resultaten uit de interviews, de individuele member checks op de samenvattingen van de interviews en focusgroep 1 laten zien dat een aantal motieven nagenoeg overeenkomt met elementen van het model van Barnett (2012). Dat geldt met name voor 'autonomie', 'bijdrage leveren' en 'verbondenheid'. Uit een vergelijking van de genoemde individuele member checks en uit focusgroep 1 blijkt geen consensus over de toewijzing van de motieven aan één element van een goed en betekenisvol leven. Dit leidt tot de vraag of het wenselijk is alle motieven eenduidig toe te wijzen aan slechts één van de elementen van Barnett (2012). Met name de thema's 'beroepsonderwijs', 'eigen ontwikkeling' en 'experimenteren' met hun onderliggende motieven laten zich moeilijk onderbrengen bij een van deze elementen van een goed en betekenisvol leven. Een mogelijke verklaring hiervoor is, dat bij géén van de elementen het karakter van deze thema's goed tot zijn recht komt. De specifieke motieven voor betrokkenheid bij het beroepsonderwijs, namelijk 'intergenerationeel werken', 'leren is leuk' en 'toets: verantwoordelijkheid naar student', sluiten niet goed aan bij het model van Barnett (2012). Een andere mogelijke verklaring voor de niet bereikte consensus ten aanzien van de

toeleidbaarheid van de motieven naar de elementen van Barnett (2012), kan zijn dat de respondenten de elementen van een goed en betekenisvol leven als zowel oorzaak als gevolg van hun participatie beleven. Gezondheid wordt door de respondenten meer als een voorwaarde van, dan als een gevolg van de participatie beschouwd, al geven enkelen wel aan 'met een goed gevoel naar huis te gaan' (Bob). Dit kan gezien worden als bevorderend voor de gezondheid, maar wordt niet expliciet zo genoemd. Over het element 'uniciteit van elk leven' was ook veel discussie onder de respondenten. "Alles wat ik doe, doe ik vanuit mijn uniciteit", aldus Jan. Het element 'optimisme' riep ook discussie op: voor de ene respondent (Huub) is dat de basis van waaruit hij participeert, voor een ander (Hennie) is de participatie een bijdrage aan het optimisme. Het principe van het conceptueel raamwerk, om elk motief aan één element van een goed en betekenisvol leven toe te wijzen, bleek voor deze thema's en onderliggende motieven uit het motievenkader niet goed houdbaar, omdat het model van Barnett hier niet voldoende voor differentieert.

Dat de vrijwillige participatie voor de respondenten een positief effect heeft op hun leven, en dat het 'werkt als medicijn' wordt onderschreven door de onderzoeken van Morrow-Howell, Kinnevy, Mann (1999) en Hidalgo, Moreno-Jiménez & Quiñonero (2013). Beide onderzoeken beschrijven de positieve effecten van participatie voor ouderen. De ouderen in de betreffende onderzoeken ervaren meer welbevinden, zijn sociaal meer verbonden en ervaren een betere gezondheid. Deze subjectieve gezondheidsbeleving kan in de genoemde onderzoeken niet gestaafd worden met objectieve metingen, die deze gezondheidsverbetering bevestigen.

De resultaten met betrekking tot de betekenisgeving van de co-creatie, laten zien dat voor de respondenten een omgeving met een positieve sfeer, waarin de respondenten waarderend benaderd worden voor wat zij vanuit hun levensovertuiging of visie doen, van belang is. Het contact met de studenten en hun leefwereld is belangrijk en de ouderen worden graag intellectueel uitgedaagd.

Voor de onderwijspraktijk van TG impliceert bovenstaande dat in het te ontwikkelen beleid met betrekking tot ouderenparticipatie in de netwerkorganisatie van TG aandacht voor de verbinding belangrijk is om continuïteit van ouderenbetrokkenheid te waarborgen. Dat betekent dat een contactmoment met een teamlid voor en na de (onderwijs)activiteit belangrijk is en gefaciliteerd dient te worden. Voor de onderlinge verbondenheid, kan er bij de inzetplanning van de ouderen rekening mee gehouden worden dezelfde mensen herhaaldelijk samen bij een activiteit te plannen, zodat er een 'groepssfeer' kan ontstaan en 'gedeeld' kan worden. De behoefte aan zelfontwikkeling kan gevoed worden door meer gerichte feedback aan de ouderen te geven na hun activiteit, zoals in focusgroep 2 aangegeven, want "het kan altijd beter", aldus Jan. Verder zouden incidentele workshops over een binnen TG actueel thema voor veel ouderen voldoen aan de behoefte te blijven ontwikkelen en intellectueel uitgedaagd te worden. Bij de organisatie van deze workshops kan de deskundigheid van ouderen zelf ingezet worden. De opleiding kan de ouderen meer aanspreken op hun specifieke ervaring en deskundigheid en de inzet van de individuele ouderen daarop beter afstemmen, zodat de capaciteiten en wensen van de oudere en de taak(-complexiteit) beter op elkaar afgestemd worden. Hierdoor kunnen de kwaliteiten van de ouderen optimaal benut worden. Dit wordt in de literatuurstudie naar de condities genoemd bij de karakteristieken van de participanten. Nu inzicht is verkregen in de motieven van de ouderen kunnen gesprekken gehouden worden met alle (toekomstige) bij TG betrokken ouderen over hun motivatie, voorkeuren van betrokkenheid en inzet bij één of meer van de participatiemogelijkheden bij TG, op basis van hun kwaliteiten en voorkeuren. Nu de mogelijke motieven van (toekomstig) participerende ouderen in beeld gebracht zijn, kunnen deze ingezet worden bij de werving van nieuwe ouderen. Ouderen prefereren namelijk een boodschap met een sterk emotioneel betekenisvol appèl en onthouden deze beter, aldus Carstensen, Fung & Charles (2003).

De resultaten ten aanzien van de benodigde condities voor co-creatie door oudere vrijwilligers bij TG (*vraag 3a*) laten een overzicht zien van condities, waarvan met name de condities van praktische aard realiseerbaar lijken. Deze betreffen condities ten aanzien van facilitering door de organisatie, qua onkostenvergoeding en consumpties. Er zijn ook condities geformuleerd ten aanzien van heldere communicatie rond afspraken en verwachtingen door de respondenten. De respondenten geven aan graag van de studenteninstroom op de hoogte te zijn evenals van de afspraken ten aanzien van de 'communicatielijnen' tussen de vrijwilliger en de student. Verder wordt het uiten van waardering als conditie genoemd, naast een aantal persoonlijke condities om te kunnen participeren. Nagenoeg alle condities komen overeen met in de literatuur gevonden condities, (*vraag 3b*), hetgeen uit tabel 7 afgeleid kan worden. Gezien de nauwelijks aanwezige bronnen specifiek voor het onderwijs, is het verklaarbaar dat de twee condities die student-gebonden zijn, niet overeenkomen met condities in de literatuur. De haalbare reisafstand en de ondersteuning door de partner worden niet in de literatuurstudie teruggevonden. In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat de in de literatuur gevonden condities voor vrijwillige participatie dusdanig generiek zijn, dat zij ook geldend kunnen zijn voor participatie in het onderwijs. Uiteraard geldt dit niet voor de twee genoemde condities aangaande de student-informatie.

De resultaten van het onderzoek naar de condities voor co-creatie laten zien, dat de respondenten nog een aantal aanvullende wensen hebben aangegeven. Het inwilligen van deze wensen zou voor de respondenten het gevoel van betrokkenheid verder versterken. Deze wensen betreffen informatievoorziening aangaande het

curriculum, de plaats van de co-creatie-activiteiten daarin, de taken en verantwoordelijkheden van de docenten en algemene informatievoorziening over ontwikkelingen ‘voor zover het ons aangaat’ (Geertje). Deze wensen formuleren de respondenten niet als harde condities. Er spreekt een grote mate van betrokkenheid uit en het lijkt een wens om nóg meer betrokken te worden in de informatiestromen, om van alle ontwikkelingen op de hoogte te zijn, “want wij voelen ons een soort medewerker van jullie!”, aldus Hennie.

Voor de onderwijspraktijk van TG impliceert bovenstaande dat bezien dient te worden of de facilitering verbeterd kan worden, waarbij met name het declaratieproces vereenvoudigd en versneld zou moeten worden. Voor docenten die ouderen voor hun onderwijs inzetten is de aanbeveling de verwachtingen voor de inbreng en rol van de ouderen tevoren goed af te stemmen. Het is belangrijk als team te weten hoe relevant de nu reeds vaak uitgesproken waardering voor de ouderen is. Het gevoel van verbondenheid en waardering, bijvoorbeeld door de gevraagde feedback voor de ouderen, vraagt ook tijdsinvestering. Het is aan te bevelen een contactpersoon per activiteit waarbij ouderen participeren voor én na de activiteit een kwartier vrij te plannen om de participanten als groep te ontmoeten. Dit beantwoordt ook de vraag naar heldere afstemming van de verwachtingen. Ten aanzien van het toetsproces wordt de aanwezigheid van een, liefst professionele, observator noodzakelijk geacht om te komen tot een correcte beoordeling. Voorts lijkt het goed om vanuit TG in gesprek te gaan met de participanten om de wederzijdse verwachtingen en mogelijkheden af te stemmen ten aanzien van de informatievoorziening, leidend tot heldere afspraken.

De rol van de onderzoeker binnen de organisatie is van dien aard dat deze goed kan zorgdragen voor diverse vervolgacties ten aanzien van beleidvorming, werving van nieuwe participanten, ter discussie stellen en implementeren van de aanbevelingen en een schakel zijn in de aanzet tot vervolgonderzoek.

De onderzoeker is bekend bij alle respondenten. De ouderen hebben aangegeven in zowel de focusgroepen als tijdens de interviews vrijuit gesproken te hebben, en soms juist door het ervaren van vertrouwen en respect en de wijze van omgang met de ouderen, meer te hebben verteld over hun persoonlijke situatie dan ze misschien tevoren ingeschat hadden. Mogelijk heeft deze genoemde grote mate van openheid en vertrouwen er mede toe bijgedragen dat de respondenten zich niet belemmerd voelden alle aanwezige wensen ook daadwerkelijk uit te spreken. Er is een mogelijkheid dat de mate van bekendheid en betrokkenheid van de respondenten bij TG de onderzoek-bias versterkt heeft. Door de inzet van twee observatoren, een interbeoordelaar en een critical peer, is getracht de objectiviteit optimaal te waarborgen.

Het onderzoek is gehouden onder zes respondenten. Indien er meer respondenten bevroegd hadden kunnen worden naar hun motieven voor co-creatie en de daarvoor benodigde condities, was de dataset rijker geweest. Dit had wellicht geleid tot duidelijker accenten binnen het motievenkader ten aanzien van het belang dat de diverse respondenten toekennen aan de diverse motieven en thema's. Gezien de diversiteit onder de respondenten was er nog geen sprake van verzadiging van data.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

De eerder genoemde discussiepunten leiden tot de volgende aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

Een eerste aanbeveling voor vervolgonderzoek is het vergroten van de dataset. Gezien het relatief geringe aantal respondenten in dit onderzoek, is het verkrijgen van een grotere dataset van belang ter validering van het motievenkader. Dit zou kunnen plaatsvinden middels extra interviews met de participerende ouderen bij de opleiding Toegepaste Gerontologie van zowel hogeschool Windesheim als met de participanten van de opleiding Toegepaste Gerontologie bij de Fontys hogeschool in Eindhoven. Extra focusgroepen, met niet geïnterviewde ouderen, kunnen bijdragen aan het validatieproces van het motievenkader.

Een tweede aanbeveling is het gevalideerde motievenkader, eventueel aangepast op basis van bovengenoemde vervolgonderzoeken, ook bij andere opleidingen te toetsen op toepasbaarheid. Daarvoor lijken MBO- en HBO-opleidingen in het domein van zorg en welzijn geschikt, die ouderenparticipatie (meer) in willen zetten bij hun onderwijsprogramma's. Uit dat onderzoek kan blijken in hoeverre het motievenkader specifiek is voor de TG opleidingen.

Een derde aanbeveling is een vergelijking te maken tussen dit onderzoek en een specifiek ander lopend onderzoek bij het lectoraat ‘innoveren met ouderen’. Het betreft een onderzoek naar de ervaringen van de ouderen die betrokken zijn geweest bij het door TG opgezette *Living Lab* in Zwolle. Dat betreft een tweejarig project, waarbij tweedejaars TG studenten tweemaal een jaar met door hen benaderde ouderen in een Zwolse wijk co-creëren en samen producten en diensten ontwikkelen ten bate van ‘het goede leven’ in de betreffende wijk. Nader onderzoek kan de overlap en verschillen in kaart brengen en duiden tussen de gevonden ervaringen van ouderen naar aanleiding van het *Living Lab* enerzijds, en de in dit onderzoek geanalyseerde betekenisgeving bij het co-creatieproces door participerende ouderen anderzijds.

Nader onderzoek kan bepalen in hoeverre de start van het co-creatieproces, de context van het proces en de rol van de participerende oudere én de student, van invloed zijn op de ervaringen en betekenisgeving van de participerende ouderen. Dit zou kunnen leiden tot aanpassing van het motievenkader voor ouderenparticipatie middels co-creatie bij TG in algemene zin.

Referenties

- Alford, J. (2009). *Public value from co-production by clients*. Australia and New Zealand School of Government.
- Akolk, N., Huang, Y., & Perrone, V. (2016). *A holistic study on the factors influencing the co-creation process in the B2B market from two perspectives*. Zweden: Lunds University.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Velden, T. van der, & Goede, M. de. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3e druk). Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Barnett, K. (2012). *Identifying the evidence base for the good lives concept. Final report: Matching research evidence to the good lives model*. Australië: University of Adelaide.
- Berg, A. van den (2014). *Toetsen met Beleid, Toetsbeleidsplan opleiding Toegepaste Gerontologie* Zwolle. Zwolle: Windesheim.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek, denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma.
- Bosems, W. (2014). *Evaluatie deelname senioren aan project "Senioren in de klas, DOEN!"*. Fontys Hogeschool Eindhoven.
- Bruijn, E. de, Overmaat, M., Glaudé, M., Heemskerk, I., Leeman, Y., Roeleveld, J., & Venne, L. van de (2005). Krachtige leeromgeving in het middelbaar beroepsonderwijs: Vormgeving en effecten. *Pedagogische Studien* (82), 77-95.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Meine, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1516-1530.
- Carstensen, L.L., Fung, H.H., & Charles, S.T. (2003). Socioemotional Selectivity Theory and the Regulation of Emotion in the Second Half of Life. *Motivation and Emotion* 27(2): 103-123.
- Castillo-Montoya, M. (2016). Preparing for Interview Research: The Interview Protocol Refinement Framework. *The Qualitative Report* 21(5), 811-831.
- Dávila, M.C., & Díaz-Morales, J.F. (2009). Age and motives for volunteering: Further evidence. *Europe's Journal of Psychology* (2), 82-95.
- Duggleby, W. (2005). What About Focus Group Interaction Data? *Qualitative health research* 15(6), 832-840. Sage Publications.
- Dury, S., Donder, L. De, Witte, N. De, Buffel, T., Jacquet, W., & Verté, D. (2015). To Volunteer or Not: The Influence of Individual Characteristics, Resources, and Social Factors on the Likelihood of Volunteering by Older Adults. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 44(6), 1107-1128.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Geerdink, G. (2008). Onderzoeken vanuit een biografisch perspectief, gebruikmakend van de biografische methode. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 29(4), 27-34
- Hidalgo, M.C., Moreno-Jiménez, P., & Quiñonero, J. (2013). Positive effects of voluntary activity in old adults. *Journal of community psychology*, 41(2), 188-199. doi: 10.1002/jcop.21522. Department of Social Psychology, University of Málaga, Spain.
- Jukema, J.S. (2016). Co-creatie, vanuit een nieuw 'kijkraam' werken met ouderen. *AS-Maandblad voor de activiteitssector* 37(2), 30-33.
- Kaljouw, M., & Vliet, K. van. (2015). *Naar nieuwe zorg en zorgberoepen: de Contouren*. Diemen: Advies Commissie Innovatie Zorgberoepen & Opleidingen, Zorginstituut Nederland.
- Lang, F., & Carstensen, L.L. (2002). Time counts: future time perspective, goals, and social relationships. *Psychology and Aging* 17(1), 125-39.
- Morrow-Howel, N., Kinnevy, S., & Mann, M. (1999). The perceived benefits and barriers of participating in volunteering and educational activities of people of 55 years and older. *Journal of Gerontological Social Work* 32(2), 65-80.
- Mukwashi, A.K. (2015). *The State of the world's volunteerism report 2015, Transforming governance*. USA: United Nations Development Programme (UNDP).
- Nelson, H.W., Hooker, K., Dehart, K.N., Edwards, J.A., & Lanning, K. (2004). Factors Important to Success in the Volunteer Long-Term Care Ombudsman Role. *Gerontologist* 44(1), 116-120.
- Omoto, A. M., Snyder, M., & Martino, S.C. (2000). Volunteerism and the Life Course: Investigating Age-Related Agendas for Action. *Journal: Basic and Applied Social Psychology* 22(3), 181-197.
- Okun, M. A., & Schultz, A. (2003). Age and motives for volunteering: Testing hypotheses derived from socioemotional selectivity theory. *Psychology and Aging*, 18(2), 231-239. doi: 10.1037/0882-7974.18.2.231
- Patton, M.Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: the next practice in value creation. *Journal of interactive marketing* 18(3), 5-14.

- Ruinemans, L. (2012). *Bouwstenen voor een krachtige leeromgeving*. Werkgroep praktijkleren LOB.
- Saunders, M., Lewis, P., Thornhill, A., Booi, M., & Verckens, J.P. (2011). *Methoden en technieken van onderzoek* (5th ed.). Amsterdam: Pearson Education.
- Schoenmakers, E., Harps-Timmerman, A., & Duuren, H. van (2016). *Landelijk opleidingsprofiel van de bachelor toegepaste gerontologie, leeftijdsvriendelijke dienstverlening in co-creatie met oudere mensen*. Zwolle: Windesheim.
- Schön, U.K. (2016). User and carer involvement in social work education: reasons for participation. *Scandinavian Journal of Disability Research* 18 (2): 154-163.
- Tang, F., Morrow-Howell, N., & Hong, S. (2009). Inclusion of Diverse Older Populations in Volunteering The Importance of Institutional Facilitation. *Non-profit and Voluntary Sector Quarterly* 38(5), 810-827.
- Vliet, K. van, Grootendorst A., & Roodbol, P. (2016). *Anders kijken, anders leren, anders doen: grensoverschrijdend leren en opleiden in Zorg en Welzijn in het digitale tijdperk*. Zorginstituut Nederland
- Vilans. (z.d.). Ouderenparticipatie in het onderwijs. Geraadpleegd op 15 mei 2017, van <http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/onderwijs-ouderenparticipatie.html>
- Voorberg, W., Bekkers, V., & Tummers, L. (2013). *Co-creation and Co-production in Social Innovation - a Systematic Review and Research Agenda*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Vu, T.T., & Dall'Alba, G. (2014). Authentic Assessment for Student Learning: An ontological conceptualization. *Educational Philosophy and Theory* 46(7), 778–791.
- Warr, D.J. (2005). “It was fun... but we don’t usually talk about these things”: Analyzing Sociable Interaction in Focus Groups. *Qualitative Inquiry* 11(2): 200-225. Sage Publications. University of Melbourne, Australia.
- Windesheim. (2016). *Leerplan TG*. Zwolle: Windesheim.
- Yin, R.K. (2009). *Case Study Research, design and Methods*. (4th ed.). Applied social research methods series, volume 5. SAGE.
- Zorginstituut Nederland. (2016). *Opleiden voor 2030*. Geraadpleegd op 15 mei 2017, van <http://www.opleidenvoor2030.nl>

Dankwoorden

Dit onderzoek was nooit tot stand gekomen zonder de belangeloze en openhartige medewerking van de zes respondenten. Joop, Jan, Bob, Huub, Geertje en Hennie: enorm bedankt voor jullie tijd, inzet, belangstelling en support. Het resultaat van dit onderzoek draagt er aan bij de ouderen participatie in ons onderwijs op een nog hoger plan te brengen.

Carolien en Elsbeth, jullie inzet in tijd en denkkraft was altijd constructief van aard en heeft mij steeds verder geholpen in de totstandkoming van deze thesis.

De MLI klasgenoten waren een fantastische inspiratie- en hulpbron en zijn tot het einde een ondersteuning geweest. Waar zouden wij zijn zonder Whatsapp?

Niels, grote dank voor jouw inzet tijdens laatste fase, de deadline is gehaald!

Jaap en Tessa, het waren twee intensieve jaren, waarin jullie mij voortdurend onvoorwaardelijk gesteund en geholpen hebben. Dat gaan we vieren!

Bijlagen

1. Verantwoording conceptueel raamwerk
2. Verantwoording script interviews door Marjan Sliepenbeek
3. Verslag Focusgroep 1 - Betekenisgeving
4. Voorbeeld van onderverdeling samenvatting interviews
5. Verslag focusgroep 2 - Conditie
6. Toestemmingsformulier voor deelname aan onderzoek en publicatie van gegevens
7. Illustratie van motieven met fragmenten uit interviews

Bijlage 1: Verantwoording conceptueel raamwerk

Schematische weergave van bevindingen uit literatuur onderzoek ten aanzien van betekenisgeving voor ouderen van co-creatie bij vaardigheidstoetsing in het onderwijs, gerubriceerd naar de zes elementen van goed en betekenisvol leven, volgens Barnett (2012).

Voor werkbaarheid elk motief geprobeerd maar bij één element onder te brengen. Het zijn allen tenslotte motieven van één persoon. Bij interviews checken waar oudere dit moment onder schaaft.

Tabel 1: Verantwoording van het conceptueel raamwerk

Element van goed en betekenisvol leven	Motief uit de literatuur, met hun relevantie voor dit onderzoek	Bron	Verantwoording van opname motief in overzicht, leidend tot conceptueel raamwerk
Uniciteit van elk leven	Persoon als drager van waardenvolle kennis en betrouwbaar expert	Schön (2016)	Duidelijke parallel met onderwijs en inbreng cliënt/burger
	Verbeteren zelfvertrouwen	Clary & Snyder (1999); Okun & Schultz (2003)	Generieke reden, dus mogelijk ook voor ouderen; wens van uniek persoon
	Zelfontwikkeling	Nelson, Hooker, Dehart, Edwards & Lanning (2004); Morrow-Howel, Kinnevy & Mann (1999)	Mogelijk motief voor ouderen om bij te dragen aan het onderwijs
Controle hebben over eigen leven	Bescherming door reduceren van negatieve emoties, onder andere door betekenisvolle doelen, als generativiteit (verantwoordelijk voor volgende generaties)	Clary & Snyder (1999); Okun & Schultz (2003); Dávila & Díaz-Morales (2009); Lang & Carstensen (2002); Morrow-Howel, Kinnevy & Mann (1999)	Betekenisvolle doelen en generativiteit worden vaker als factoren genoemd met invloed op emoties
Optimisme	Persoon als drager van waardenvolle kennis en betrouwbaar expert	Schön (2016)	Duidelijke parallel met onderwijs en inbreng van ervaring ouderen als doelgroep; dit maakt geeft hen gevoel van nut en doelen voor de toekomst
	Verbeteren zelfvertrouwen	Clary & Snyder (1999); Okun & Schultz (2003)	Zelfvertrouwen leidt tot meer vertrouwen in de toekomst, hoopvoller toekomst
Erbij horen en iets bijdragen	Behoeft aan beïnvloeding van beleid en regelgeving dan wel verbeteren van de dienstverlening	Mukwashi (2015); Schön (2016)	Burger/ouderen willen wellicht via onderwijs en co-creatie beleid onderwijs en werkveld TG beïnvloeden; participatie heeft misschien invloed op de ‘dienstverlening van morgen’; parallel met inbreng cliënt/burger en relatie tot opleidingsdoel

Bijlage 2: Verantwoording script interviews door Marjan Sliepenbeek

Duur: minimaal 1 uur.

Locatie: naar keuze door respondent.

Voorwaarden: rust in ruimte, rust in gesprek, rekening met evt. slechthorendheid, respondent verwerkingstijd geven.

Type: kwalitatief interview, topic interview.

Definitie van een kwalitatief interview, Evers (2015):

'Een kwalitatief interview is een vorm van informatie verzameling, waarbij de interviewer één of meer respondenten bevraagt op grond van een onderzoeksvraagstelling. Daarbij geeft de interviewer aan de respondenten ruimte voor uitweiding -in hun eigen woorden- over de door hen ervaren feiten, hun beleving, betekenisverlening en nuanceringen met betrekking tot het onderwerp van onderzoek en eventuele effecten daarvan op hun leven. De interviewer probeert daarmee de leefwereld van de respondent te begrijpen en te doorgronden.' (Evers, 2015, p35).

Dit interview zal, om een goed en individueel antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag, het karakter hebben van een topic interview. Er zal, naast standaard stappen als start en afsluiting, een aantal topics besproken worden: start van TG betrokkenheid en vervolg, toetsing en onderwijsperspectief. Verder wordt gecheckt door de interviewer dat alle elementen van een goed en betekenisvol leven volgens Barnett (2012) aan de orde komen, als dat niet spontaan gebeurt.

Hoewel het interview het karakter van een gesprek heeft en onvoorspelbaar is, omdat de interviewer zich aanpast aan de reacties van de respondent, wordt een script als leidraad gemaakt en een aantal basis uitgangspunten voor het interview beschreven, ten aanzien van de uitvoering.

De beschreven topics zullen in elk interview qua inhoud aan bod komen. De situatie geleid de vorm en het moment in het gesprek, waarin dat het best passend is.

Bij het switchen tussen 'topics' met een eigen focus, zal de interviewer samenvatten en de overgang naar een andere focus/blok inleiden.

"You're hoping to elicit relevant answers that are meaningful and useful in understanding the interviewee's perspective. That's basically what interviewing is all about" (Patton, 2015, p. 471).

De rol van de interviewer wisselt binnen het interview tussen participerende observant, observerende participerende en complete participant (Evers, 2015, p51).

Voor het hele interview geldt:

- Eerst rapport maken;
- Onderzoeksvragen zijn geen interviewvragen: gebruik voor respondent begrijpelijke spreektaal, geen vakjargon (Patton, 2015);
- Doorvragen, vervolgvragen en analytische vragen ter concretisering en verdieping: waaruit blijkt dat, hoe ervaar je dat, hoe geef je dat vorm, wanneer ondervind je dat, hoe voelt dat, waar haal je die voldoening uit? kun je een voorbeeld geven?;
- Aandacht voor vragen op rationeel- en gevoelsniveau;
- Veel open vragen H- en W vragen;
- Geen waarom-vragen: lijkt verantwoording, dan bv "wat beïnvloedde", "wat veroorzaakte", "wat droeg bij aan" of "wat vormde.." (Rubin & Rubin, 102, in Castillo-Montoya, 2016);
- Geregeld samenvatten en parafraseren: kan rust, lijn in gesprek brengen, hernemen regie interviewer en mogelijk stap naar verdieping of verdere verkenning;
- Proberen naast concretisering en verdieping, de inbreng van de respondent naar een hoger abstractie niveau te leiden, i.v.m. aspecten van goed en betekenisvol leven. BV "als u dat in één woord zou moeten weergeven, hoe zou u dat noemen". Als dat lastig is, zelf parafraseren en checken, bijvoorbeeld "begrijp ik je goed, als ik het vertaal naar... bijvoorbeeld behoefte aan andere contacten, nu het werk is weggefallen/nu je verhuisd bent?" of "... de angst om stil te staan? Je zoekt bij ons een prikkel om te blijven ontwikkelen, klopt dat?";
- Bij gegeven voorbeelden checken met verschillende elementen van Barnett (2012), in gedachten door interviewer;
- Geregeld checken naar het belang van de verschillende perspectieven van dit TG vrijwilligerswerk, zoals onderwijs inhoud, student, docent/teamleden, mede vrijwilligers;

- Geregeld gezamenlijke geheugensteuntje door trefwoord op post-it, zgn. jottings (Rubin & Rubin, 102, in Castillo-Montoya, 2016).

Alle elementen van goed en betekenisvol leven moeten aan bod geweest zijn. Eerst kijken welke spontaan genoemd worden, daarna andere aantippen 'ter check'.

De zes elementen van goed en betekenisvol leven zijn:

- 1) Controle over eigen leven
- 2) Optimisme
- 3) Erbij horen
- 4) Iets bijdragen en verbonden zijn
- 5) Gezondheid
- 6) Unicité van elk leven

Interviewstructuur

Blok 1: Inleiding

Reden interview: Respondent is veel als vrijwilliger bij TG betrokken in diverse lessen, andere activiteiten en ECO toetsproces. Zit veel tijd in. Ik ben nieuwsgierig wat maakt dat je dit allemaal doet bij TG. Daarom uitgekozen voor interview. Wordt verwerkt in kader van mijn Master opleiding MLI.

Doel van blok 1: TG wil graag weten wat de motieven van de oudere vrijwilligers zijn om bij TG betrokken te zijn (co-creatie). We zoomen specifiek in op toetsing.

Toestemmingsformulier en toestemming opname.

Toelichting van werkwijze.

Gesprek op basis gespreksleidraad.

Af en toe gezamenlijke geheugensteuntje door trefwoord op post-it, zogenaamde jottings (Rubin & Rubin, 2005).

Gegevens: leeftijd, opleiding en arbeidsverleden. Deze gegevens zijn van een aantal al bekend en deze aspecten terloops aan bod laten komen zodat dit minder het karakter heeft van een checklist.

Blok 2: Start van participatie bij TG algemeen

Doel van blok 2: initiële motivatie en in stand houdende motieven en betekenisgeving in beeld brengen.

Ik wil beginnen met je terug in de tijd te gaan.

Kun je nog terughalen wat het *eerste contact* was met TG? Hoe verliep dat?

Wat dacht je toen? Hoe voelde dat? Wat maakte dat je 'ja' hebt gezegd op onze vraag om actief te zijn binnen de opleiding?

Kun je eens vertellen over die *eerste activiteit*? Hoe ging dat, hoe vond je dat? Waar had je lol in, vond je boeiend, moeilijk, enz.?

Wat maakte dat je daarna bij ons *betrokken wilde blijven*? Wat was je *motivatie* om dat te doen?

Welke activiteiten doe je nu allemaal voor TG?

Zit daar verschil in voor je? Welke zijn bijvoorbeeld het leukst/moelijkst/meest *waardevol*? Kun je dat toelichten, bijvoorbeeld 'wat biedt het je'? Wanneer ga je het meest tevreden naar huis? Wat is er dan gebeurd? Kun je zeggen waarom dat je zo tevreden/blij/enz. maakt?

Als je de activiteiten voor TG *vergelijkt* met de andere activiteiten die je doet, of ook zou kunnen doen, wat maakt dat je dan voor TG/Windesheim kiest? Hoe *toevallig* is die keuze?

Bij meerdere motieven: kun je zeggen welke het belangrijkste is?

Kun je een paar *kernwoorden* noemen, die voor jou belangrijk zijn voor het doen van al deze activiteiten? Eventueel eerder genoemde begrippen terughalen en vragen of dat de belangrijkste begrippen zijn.

Interviewer: in gedachte checken met zes elementen van Barnett.

Blok 3: Deelname aan het toetsproces bij TG

Doel van blok 3: specifieke betekenisgeving ten aanzien van deelname aan het toetsproces in beeld brengen.

Laten we inzoomen op het *toetsproces*, dat heeft bestaan uit verschillende fases, die we met jullie doorlopen hebben:

Toetsontwerp

Voorbereiding/planning/communicatie

Toetsing: acteren-observeren-beoordelen

Evalueren

Laten we ze stap voor stap nagaan. Kun je per stap aangeven wat je daarin wel of niet aantrekt/boeit en dat toelichten? Waar geniet je van?

Als je 3 woorden mag aangeven waarom je mee doet met dit toetsen, welke zijn dat dat?

Zijn deze woorden anders dan voor je andere activiteiten voor TG?

Raakt dit aan *belangrijke waarden* in het leven voor jou? (levens- of geloofsovertuiging?).

Interviewer: in gedachte checken met zes elementen van Barnett

Blok 4: Onderwijsperspectief.

Doel van blok 4: toegevoegde waarde van co-creatie vanuit abstracter perspectief, buiten de eigen persoon in kaart te brengen. Daarmee nieuwe motieven ontdekken?

Stel dat we zouden moeten bezuinigen, en de directie zegt: "de ouderen participatie mag niet meer! Dat scheelt x duizend Euro per jaar reiskosten".

Welke *argumenten* zou je dan voor de directie hebben om het vooral door te laten gaan?

Kun je zeggen wat je voor je gevoel toevoegt voor de studenten/het onderwijs/het team? (dit om vanuit abstracter perspectief, buiten eigen persoon, naar toegevoegde waarde van activiteiten te kijken. Geeft dit nieuwe invalshoeken?

Wanneer een bepaald aspect van goed en betekenisvol leven niet genoemd wordt, eventueel vragen of dat een rol speelt: Het is duidelijk geworden dat u X, Y en Z belangrijk vindt; spelen A, B of C ook nog een rol? Voor optionele interviewvragen, zie tabel 1.

Blok 5: Afsluiting.

Doel van blok 5: aangeven dat einde gesprek nadert, persoon ruimte geven andere relevante informatie te geven en te reflecteren

We hebben heel veel besproken; hoe was dat voor jou?

Zijn er nog dingen die je *belangrijk* vindt om te zeggen of vragen?

Hoe verder?

Wat ga ik met gegevens doen, hoe, terugkoppeling en check in **focusgroep vrijdag 16 juni**, thesis ter beschikking.

Heb je nog vragen? Was het naar tevredenheid? Heb je tips voor verbetering?

Dank voor de deelname!

Meenemen naar interview: de zes elementen van een goed en betekenisvol leven, geoperationaliseerd naar mogelijke interviewvragen in tabel 1. Deze interviewvragen zijn optioneel in te zetten als onderwerp niet spontaan genoemd en geëxploreerd is!

Tabel 1: De zes elementen van een goed en betekenisvol leven met overeenkomstige interviewvragen

Motief voor vrijwilligerswerk	Interviewvragen (optioneel in te zetten tijdens interview)
1. Being in control <i>Autonomie en zelfregie, controle, eigen beslissingen.</i>	Wat is het belang van autonomie? (Dit lijkt impliciet, gezien de keuzes die deze mensen gemaakt hebben)
2. Optimistic <i>Gevoel van toekomst en hoop, verwachtingen van 'morgen' en doelen om aan te werken, geeft positief gevoel. ondanks evt. fysieke, psychische achteruitgang. Die niet bepalend laten zijn. 'Goede balans', verbonden met het leven.</i>	Heb je bepaalde doelen/wensen voor jezelf gesteld? Kun je dat toelichten, hoe zien die doelen/wensen eruit? Welke invloed heeft je gezondheid op het bepalen van je wensen/doelen?

Motief voor vrijwilligerswerk	Interviewvragen (optioneel in te zetten tijdens interview)
3. Belonging <i>Erbij horen; relaties met anderen en dagelijks rollen, routines, ritme en emoties.</i> <i>Connectie met familie, vrienden, gemeenschap i.t.t. focus op eenzaamheid- isolatie.</i> <i>Overlap met 'contribution & engagement'; het gaat hier om gevoel iets bij te dragen en hebben van wederzijdse relaties.</i>	Welke rol spelen je contacten (familie/vrienden/buren) in je leven? Heb je (behoefte aan) een vaste indeling van de dag, en kun je dat toelichten? Welke belang heeft het vrijwilligerswerk voor je?
4. Contribution & engagement <i>Het leven 'in volle breedte' met interesse en passie beleven, geven en nemen. Daarmee ook bijdragen aan andermans leven. Dit wordt niet altijd gezien/gewaardeerd, zeker niet in vergelijking met betaalde arbeid.</i> <i>Ook betekenis en doel dat ouderen zelf aan hun leven toekennen. Doel blijkt vaak verbonden met hebben van relaties.</i>	Zou je de betekenis van je bijdrage aan TG kunnen verwoorden? Wat denk je dat je toevoegt/brengt, algemeen of specifiek voor onderwijs/student/team/anders? Krijg je daar ook iets voor terug? Kun je dat toelichten?
5. Being healthy <i>Zo gezond mogelijk zijn; je leven en doelen aanpassen aan de mogelijkheden.</i>	Speelt gezondheid een rol in je (keuze van je) activiteiten? Zo ja, hoe dan?
6. Being unique <i>Elk leven is uniek; daar wil de oudere in gekend worden. Levenservaring, sterktes, cultuur en spiritualiteit.</i>	Ieder mens is anders. Voel je je als persoon gezien? Waar blijkt dat uit? Hoe voelt dat? Wat is daar het belang van? Heb je iets specifiek wat je belangrijk vindt om door te geven, bijvoorbeeld iets dat behouden moet blijven?

Elementen van het protocol voor een interview, volgens Castillo-Montoya (2016):

Aspects of an Interview Protocol Improvement

Yes / No / Feedback for

Interview Protocol Structure

- Beginning questions are factual in nature
- Key questions are majority of the questions and are placed between beginning and ending questions
- Questions at the end of interview protocol are reflective and provide participant an opportunity to share closing comments
- A brief script throughout the interview protocol provides smooth transitions between topic areas
- Interviewer closes with expressed gratitude and any intents to stay connected or follow up
- Overall, interview is organized to promote conversational flow

Writing of Interview Questions & Statements

- Questions/statements are free from spelling error(s)
- Only one question is asked at a time
- Most questions ask participants to describe experiences and feelings
- Questions are mostly open ended
- Questions are written in a non-judgmental manner

Comprehension

- Questions/statements are devoid of academic language
- Questions/statements are easy to understand

Het doel van het interview binnen het onderzoek, is volgens Castillo-Montoya (2016):

'The purpose of in-depth interviewing is not to get answers to questions... At the root of in-depth interviewing is an interest in understanding the lived experiences of other people and the meaning they make of that experience....

At the heart of interviewing research is an interest in other individuals' stories because they are of worth. ' (Seidman, 2013, p. 9, in Castillo-Montoya, 2016)

Referentielijst

- Barnett, K. (2012). *Identifying the evidence base for the good lives concept. Final report: Matching research evidence to the good lives model*. Australië: University of Adelaide.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Castillo-Montoya, M. (2016). Preparing for Interview Research: The Interview Protocol Refinement Framework. *The Qualitative Report*, 21(5), 811-831. Retrieved from <http://nsuworks.nova.edu/tqr/vol21/iss5/2>

Bijlage 3: Verslag Focusgroep 1 - Betekenisgeving

Algemene introductie - 6 elementen van Barnett

Het wat: de 6 elementen van een goed en betekenisvol leven (Barnett, 2012). Deze zes elementen zijn: 1) in controle zijn, 2) optimisme, 3) erbij horen, 4) bijdragen en verbonden zijn, 5) Ervaren gezondheid en 6) Uniciteit

Marjan vraagt participanten naar hun idee bij elk element.

In controle zijn

Bob: Ik heb veel controle, maar niet alles. Er zijn dingen die niet te voorzien zijn, dus op dat moment heb je daar geen controle over. Er kan van alles gebeuren, wat je hele controle over de kop gooit. Op het moment heb ik dus controle over mijn eigen leven, maar het kan over 2 minuten heel anders zijn.

Marjan: Bob, wat maakt dat jij zegt: ik heb nu controle over mijn leven?

Bob: Dat ik vooruit kan kijken, dat ik weet wat er gebeurt. Vanochtend ben ik opgestaan, dan weet ik dat ik naar Windesheim moet. Dus, ik moet zorgen dat ik op tijd kom, dus dat regel je dan. Dat vind ik dat je er dan de controle over hebt. Onderweg kan het gebeuren dat ik een aanrijding krijg. Dan ben ik niet op tijd en is de controle weg. Voor mij is de controle over mijn eigen leven nu wel in mijn handen, maar het kan maar zo afbreken.

Optimisme

Marjan: Heb je er een beeld bij wat in het kader van jouw leven optimisme is?

Hennie: Nou, ik merk dat er ik erbij hoor, dat ik gevraagd wordt. Dat geeft mij een heel positief, optimistisch gevoel. Ik bedoel, als ik door omstandigheden een beetje out of order ben, er niet bij hoor, niets te doen heb, dan krijg ik ook een negatief gevoel over mezelf. Ja, daar word ik pessimistisch van. Dat kan ik terugbrengen op een periode dat ik een tijd echt ziek ben geweest. Dan vervalt je eerder in pessimisme, ik heb die contacten niet, die ik heel prettig vind en dan moet ik oppassen dat ik niet tot de pessimisten begin te horen. Maar gaat het allemaal prettig, heb je contacten, merk je dat mensen het leuk vinden dat je er bent, dan denk je over het leven heel anders.

Marjan: Dat is grappig he, ik hoor jou zo 2, 3 dingen zeggen. Erbij horen, verbonden zijn, gezondheid. Gezondheid bijna als voorwaarde om optimistisch te kunnen zijn. Je brengt ze allemaal in samenhang.

Hennie: Ja, maar ik denk ook dat ze allemaal in samenhang zijn. Maar ik denk dat het ook wel overlappingen heeft, dat het oorzaken en gevolgen heeft.

Erbij horen

Marjan: Hoe is dat voor jou, Geert? Erbij horen?

Geert: Ja, voor mij is het ook een combinatie van alles. Van erbij horen, welkom voelen, een bijdrage kunnen leveren, respons krijgen. Nou dat soort dingen, maar dat heeft ook te maken met optimisme, met bijdragen en verbonden zijn. Als je herkend wordt of iemand trekt even aan de bel en wil even wat met je delen. Dat zijn dingen die met alle zes die punten te maken hebben. Hier een plek hebben op de een of andere manier.

Uniciteit van eigen leven

Marjan: Hoe zit dit voor jou, Jan?

Jan: Ja, dat heb ik wel. Niet gekoppeld aan Windesheim he, maar gewoon in het leven. Ja ik denk dat ieder mens uniek is. Je hebt allemaal je eigen aard, de aard van je beestje. Bij de een is dat optimistisch, het glas is halfvol. De andere is qua aard wat meer geneigd naar het negatieve, sceptische. Maar uniciteit van eigen leven is wel denk ik het enige kenmerk van ieders leven. Dat het verschilt van de ander. Er zijn veel overeenkomsten, maar ten alle heb je je eigen mening, je eigen visie, je eigen activiteiten, je eigen controle of geen controle. Dat heb ik daar wel bij.

Ervaren gezondheid

Huub: Dan moet ik het bij mezelf houden. Ik denk dat als ik dat ervaar, dan kan ik beter uit de voeten met al die andere dingen. Mijn ervaring zelf is dat ik een aantal jaren gekwakkeld heb met mijn gezondheid en dat kwam mijn optimisme niet tegemoet. Dat heeft zich weer hersteld en ik ervaar het voor mezelf dat het heel

belangrijk is en dat ik wat dat betreft optimistisch ben. Als ik om me heen kijk ervaar ik dat ook. Mensen in mindere gezondheid zijn minder optimistisch en ook minder opwekkend. Dat gaat dan weer ten koste van je eigen psychische gezondheid. Ik ben van nature geen hypochonder, maar ik kan me wel voorstellen dat mensen dat zijn.

Ranking

Marjan: Nou dit (A4) is wat Barnett gezegd heeft, deze zes elementen samen bepalen in meer of mindere mate het ervaren van een goed en betekenisvol leven. Als je voor jezelf zou moeten ranken, 1 tot en met 6, welke staat dan bovenaan om dat leven goed en betekenisvol te maken?

Jan: Gezondheid staat voor mij boven aan.

Geert: Voor mij denk ik zes, uniciteit.

Huub: Ja, ik denk dat dat het belangrijkste is. Daar zit alles in, eigen ervaringen.

Ja die andere dingen zijn daar onderdeel van denk ik zo, ervaren gezondheid is heel erg belangrijk, maar je kunt ook zeggen alle andere dingen dragen bij aan hoe ik mijn gezondheid ervaar. Als alle andere elementen goed zijn, dan ervaar ik mezelf toch ook wel gezond.

Marjan: Ja, dat is het leuke. Want is gezondheid dan een resultaat of een voorwaarde? Jij zegt, als dit er allemaal is, nou wat ik dan ook fysiek of medisch mankeer, ik ervaar mezelf wel als gezond. Anderen draaien dat om. Hoe kan dat toch, dat is plastic, dat is plastic, hou toch op met leven, want zeg nou zelf... Dus is het een resultaat of voorwaarde?

Hennie: Ik denk het resultaat. Ik vind nummer 4 (bijdragen en verbonden zijn) het belangrijkste. Dan heb ik weer zoveel energie, dan ervaar ik dat weer als heel positief. Ik ben opgewekt, mijn psychische gezondheid die zit daar dus aan vast. Ik begin ergens anders met te denken van wat brengt het mij. Het is net wat je vertrekpunt is.

Bob: Alles heeft met elkaar te maken, maar ik vind 6 het belangrijkste. Ik ben uniek en ik ben geliefd. Het aspect van geliefd zijn, van mijn vader die aan het kruis gehangen is, dat is voor mij heel belangrijk. Die andere punten allemaal, die kunnen je naar beneden trekken, maar dan houd ik mij telkens weer aan dat punt 6 vast. Als je dus niet gezond bent, dan kan de wereld onder je vandaan zakken, maar dan houd ik me daar (uniciteit) aan vast. En erbij horen, ik wil er graag bij horen. Als ik geen contact meer heb met mensen, dan wordt het arm. Ik ga graag met mensen om.

Jan: Het is een volgorde die je kiest op basis van is het ene een gevolg van het ander, of een resultaat? Kijk ik zet gezondheid bovenop, want als ik ziek ben, dan houdt de rest een beetje op. Het wordt allemaal wat minder. Maar natuurlijk ook uniciteit van eigen leven, als je daar bewust van bent, want dat is ook nog maar de vraag bij veel mensen. Als je de awareness hebt van ik ben uniek, dan levert dat ook zelfvertrouwen op en heeft denk ik invloed op de punten 1 tot en met 5. Unicité in eigen leven, die heb je gekregen en moet je bewust van zijn en iets mee doen. Bekijk het als resultaat of als voorwaarde.

Marjan: Ja het is geen goed of beter. Ik hoor veel dat het een resultaat is van. Interessant.

Toegevoegde elementen aanpalende uit de literatuur

Toelichting Marjan over proces van onderzoek: gezocht in literatuur naar motieven voor vrijwilligerswerk in het algemeen (en evt. in onderwijs). Hier heb ik een selectie uit gemaakt die van toepassing zou kunnen zijn op de motivatie van de oudere participanten.

Vinden zij dat ook en hoe zouden zij die motieven onderbrengen bij de zes elementen van een goed en betekenisvol leven?

De zes elementen van Barnett staan op A3, motieven uit aanpalende literatuur op strookjes.

Participanten bediscussiëren in twee groepjes de verdeling van de gevonden begrippen onder de zes elementen van Barnett. Daarna vergelijken en groepsdiscussie.

Groep 1: Jan, Geert en Huub; Lisa notuleert

Motief op geel strookje; korte discussie in de groep: onder welk element van Barnett zou je dit motief plaatsen?

- Behoeftte aan beïnvloeding beleid en dienstverlening - *Erbij horen*

Een bijdrage leveren en het is een behoefte aan iets. Een behoefte *om erbij te horen en een bijdrage te leveren*. Je zou alles onder de uniciteit kunnen leggen, maar dit valt sterker onder erbij horen.

- *Zelfontwikkeling - Uniciteit*

Die past eigenlijk alleen maar onder uniciteit. Geen discussie over. Het heeft betrekking op de punten die jij wil ontwikkelen als persoon, die bijdragen aan de uniciteit.

- *Verbeteren zelfvertrouwen - Erbij horen en verbonden zijn*

Is dat een beetje bij verbonden zijn? Of toch erbij horen? Door erbij te horen verbetert ook je zelfvertrouwen. Want als je erbij hoort, dan krijg je waardering en dat verbetert je zelfvertrouwen. Erbij horen en verbonden zijn lijkt op elkaar. Als je met een groep verbonden bent, kan dat ook leiden tot zelfvertrouwen. Of controle eigen leven? Nee, je kunt in je eentje je zelfvertrouwen niet verbeteren. Daarvoor moet je eerst verbonden zijn en het gevoel hebben erbij te horen.

- *Reguleren van emoties bv. door betekenisvolle doelen - Controle eigen leven en erbij horen*

Het reguleren van emoties is wel iets persoonlijks, dat kan verschillend zijn per persoon. Ik denk daarom controle over eigen leven, in de zin van je je emoties controleert en reguleert. De vraag is wel of je daar dan bewust mee bezig bent, het reguleren van emoties. Moeten we hem niet koppelen aan vrijwilligerswerk. We moeten het doel weten en bij controle is het doel je zelf. Het is een lastige, maar als het gaat om sociale doelen dan denk ik vooral over erbij horen, en toch een beetje dat stukje controle.

- *Respect krijgen - Erbij horen en verbonden zijn*

Erbij horen en verbonden zijn. Die twee zijn wel heel erg aan elkaar gekoppeld. Geen verdere discussie over geweest.

- *Persoon met unieke kennis als betrouwbaar expert - Erbij horen en bijdragen*

Een bijdragen leveren. Het is een bijdrage die jij op het gebied van je expertise aan bijvoorbeeld de opleiding kan leveren.

- *Reguleren van emoties - Uniciteit*

Dat is wel een lastige. Ik zou zeggen controle, maar misschien ook wel uniciteit. Maar ik ga bijvoorbeeld geen vrijwilligerswerk doen om mijn emoties te reguleren. Het past misschien bij zelfontwikkeling die we onder uniciteit hebben gelegd. Onder uniciteit past hij het beste. Het past bij de persoon wie je bent en hoe je met dingen omgaat, waaronder je emoties.

- *Ervaringen delen - Erbij horen, bijdragen en verbonden zijn*

Die is niet moeilijk, is hetzelfde als net. Die hoort bij erbij horen en bijdragen. Delen heeft ook met verbinden te maken. Je kan het niet alleen met je eentje delen. Kritische vraag is over welke ervaringen het gaat. Het is denk ik gericht op de ervaring, kennis en acties die jij als vrijwilliger hier mee naartoe brengt. Dan is het toch wel erbij horen, bijdragen maar daarnaast ook verbonden zijn.

- *Uiting aan eigen waarden - Uniciteit*

Uniciteit, het past namelijk bij wat jij vindt. Verder geen discussie.

- *Loyaliteit met de organisatie - Verbonden zijn*

Heeft te maken met verbondenheid en verbonden zijn. Anders zou je ergens anders gaan werken of een bijdragen gaan leveren. Verder geen discussie.

- *Sociale relatie versterken - Erbij horen, bijdragen en verbonden zijn*

Erbij horen en verbonden zijn. Verder geen discussie.

- *Bevordert welzijn - Ervaren gezondheid*

Dat is echt gezondheid. Het welzijn heeft invloed op je gezondheid.

Groep 2: Hennie & Bob; Anne notuleert

- *Het reguleren van emoties – Controle over eigen leven*

Hoort bij controle over het eigen leven. Reguleren geeft het woord controle aan. Maar het heeft ook met positieve gezondheid te maken [Hennie]. Ik denk dat je het zelf moet invullen, de gezondheid kan je niet

zelf invullen [Bob]. Hennie is het daar niet helemaal mee eens. Lichamelijke gezondheid kan je niet controleren maar je kan er wel voor zorgen dat je optimaal leeft door een positieve kijk te hebben op zaken. Maar heeft dit te maken met emoties [Bob]? Het bijstellen van emoties heeft te maken met controle, dus bij *controle over eigen leven*. Beide mee eens.

- Bevordert welzijn – *Optimisme*

Bob denkt aan erbij horen en bijdragen. Hennie denkt dat het past bij optimisme. Als je optimistisch bent bevordert het je welzijn maar als je niet optimistisch bent wat dan [Bob]? Welzijn bevat meerdere dingen. Wat is de grootste bijdrage? Volgens Bob: erbij horen, iets betekenen. Dat vindt Hennie heel belangrijk. Maar welzijn is meer dan gezondheid alleen. Het is het hele gezond voelen, prettig voelen. Als je erbij hoort geeft dat je het gevoel dat je erbij hoort, dus dat bevordert je welzijn [Bob]. Hennie is het hier mee eens. Maar met welzijn heeft zij iets met welbevinden en het prettig voelen in je omgeving. Bob snapt het maar vindt optimisme alleen niet voldoende. Er zijn meerdere punten die het welzijn bevorderen. Hennie is het hier mee eens maar er moet een keuze gemaakt worden. Wat is er voor ons het belangrijkste? Toch *optimisme*, want als je niet het optimisme hebt dan bereik je met de andere punten niet snel wat. Als je niet optimistisch bent, bevordert het nooit je welzijn.

- Sociale relatie versterken – *Verbonden zijn*

Het leveren van een bijdrage, erbij horen maar ook de verbondenheid [Hennie]. Dat heeft alle twee met sociaal bezig zijn te maken. *Verbonden zijn* versterkt je sociale relatie [Bob]. Eerst verbonden zijn en vervolgens erbij kunnen horen [Hennie].

- Ervaringen delen – *Verbonden zijn*

Delen heeft te maken met anderen, maar een ervaring is natuurlijk iets wat per persoon heel uniek is [Hennie]. Ja maar je moet het delen [Bob]. Ervaringen is belangrijker dan het woord delen [Hennie]. Wij kunnen alle twee een bepaalde ervaring hebben, maar jij zal hier een andere ervaring over mee dragen dan ik. Je hebt het nu alleen over ervaring, maar het moet ook gedeeld worden. Als je geen ervaring hebt (geen uniciteit) kun je het ook niet delen [Bob]. Waardoor ga je ervaring delen? Dat is het verbonden zijn met anderen.

- Loyaliteit met organisatie – *Uniciteit*

Je bent verbonden aan een organisatie [Hennie]. Maar wanneer ben je loyaal? Hoorde dat bij controle over het eigen leven? Nee dat niet [Hennie]. Wanneer ben ik loyaal met een organisatie [Bob]? Als mijn uniciteit of mijn uniek zijn aangesproken wordt door de organisatie. Als de organisatie op zo'n manier werkt dat ik mij er goed bij voel [Hennie]. Het heeft met jezelf te maken [Bob]. Je verbindt je aan de organisatie, maar waar komt de loyaliteit vandaan [Bob]? Als ik loyaal ben met een organisatie dan komt het daaruit voort: *uniciteit*.

- Uiting geven aan eigen waarde – *Uniciteit*

Zit van alles wel wat in. Uiting geven is een bijdrage leveren. Je geeft pas uiting van je eigen waarde als je je leven in controle hebt [Hennie]. Als je geen eigen waarde hebt, kan je het ook niet geven. Het raakt bijna alle deeltjes aan. Hier werd duidelijk dat de groep het bij meerdere punten mocht neerleggen. Het hoort sowieso bij *uniciteit*. Dat is zeker. Het uiten doe je pas als je controle hebt over je eigen leven.

- Persoon met unieke kennis als betrouwbaar expert – *Uniciteit*

Das hoort sowieso bij uniciteit. Er wordt niet gevraagd aan wie [Bob]. Hennie gaat een stapje verder volgens Bob: je voelt je pas als een persoon met unieke kennis als betrouwbaar expert, als je dat ervaart omdat je erbij hoort. Nee niet *omdat*, maar *daarom* vind ik dat ik erbij hoor. Maar dan krijgen we dat optimisme ook weer [Hennie]. Als ik ervaar dat ik zo'n persoon ben met unieke kennis, dan beïnvloedt dat mijn optimisme weer positief. En het verbonden zijn speelt hier ook een rol bij. Niet te moeilijk maken: uniciteit (1).

- Respect krijgen – *Erbij horen*

Erbij horen. Verder geen discussie.

- Het reguleren van emoties bv: betekenisvolle doelen – *Controle over eigen leven & erbij horen*.

Het kan bij gezondheid. Niet zo zeer de lichamelijke gezondheid. Als je je emoties kunt reguleren door bezig te zijn, dan kom je weer bij controle [Hennie]. Eerder controle dan gezondheid [Bob]. Of je gezond bent of niet, je hebt altijd emoties. Emoties kan men plaatsen, door bijvoorbeeld betekenisvolle doelen te hebben. Maar wat zijn betekenisvolle doelen waardoor ik mijn emoties kan plaatsen [Bob]? Weten ze beide niet. Een emotie kan zijn: betrokkenheid voelen. Daar kan ik heel vrolijk of heel verdrietig van worden. Blijdschap dat je kunt participeren in een doel. Reguleren heeft te maken met controle [Hennie]. Maar waar leggen we het bij?

Het kan zelfs bij verbonden zijn [Hennie]. Als je verdrietig bent: ik wil rust in mijn hoofd, en dan ga je naar de natuur en voel je je daar verbonden. Maar wat is een betekenisvol doel [Bob]? Marjan: wat het voor jou een betekenisvol gevoel geeft. Schiet Hennie iets te binnen over mensen die in een verliesperiode zitten. Die worden weleens uitgenodigd om erover te praten. Je kan hier mee je emoties reguleren maar ook een bijdrage leveren [Hennie]. Het komt bij controle over eigen leven & erbij horen

- Het verbeteren van zelfvertrouwen - *Geen indeling*

Dat je kan jezelf bewerkstellen, door dingen te doen waar je toch niet zo zeker over bent, toch te gaan doen [Bob]. En als blijkt dat je het toch goed doet, krijg je zelfvertrouwen [Bob]. Dat kan gebeuren door erbij te horen [Hennie] en het gevolg is dat je gezondheid verbetert [Hennie & Bob]. Het heeft niet echt met controle te maken [Hennie] Het zou 2, 3 en 6 kunnen zijn. Wanneer er tijd over is komen zij hierop terug.

- Zelfontwikkeling - *Optimisme*

Uniciteit wordt meteen aangewezen door Bob. Hennie geeft aan dat dit kan. Of controle eigen leven. En optimisme. Als je je zelf ontwikkelt heb je optimisme. Je moet wel optimistisch zijn als je jezelf wil ontwikkelen [Hennie]. Het komt van binnen uit. Zullen we deze bij drie (optimisme) neerleggen?

- Behoeftte aan beïnvloeding beleid en dienstverlening – *Bijdrage leveren & erbij horen*

Een bijdrage leveren of erbij horen. Verder geen discussie.

Gezamenlijke discussie

Tabel 1: Uitkomst van gezamenlijke discussie binnen groep 1

Element van een goed en	
betekenisvol leven	Motief
Uniciteit	Uiting geven aan eigen waarden Reguleren van emoties Zelfontwikkeling
Controle eigen leven	Reguleren van emoties door betekenisvolle doelen
Optimisme	Zelfontwikkeling
Erbij horen en iets bijdragen	Sociale relaties versterken Behoeftte aan beïnvloeding beleid en dienstverlening Ervaring delen Respect krijgen Persoon met unieke kennis als drager en betrouwbaar expert Reguleren van emoties door betekenisvolle doelen Verbeteren zelfvertrouwen
Verbonden zijn	Ervaring delen Loyaliteit met de organisatie Verbeteren zelfvertrouwen Respect krijgen
Gezondheid	Bevordert welzijn

Tabel 2: Uitkomst van gezamenlijke discussie binnen groep 2

Element van een goed en	
betekenisvol leven	Motief
Uniciteit	Persoon met unieke kennis als betrouwbaar expert Loyaliteit met de organisatie Uiting geven aan eigenwaarde

Element van een goed en betekenisvol leven	Motief
Controle eigen leven	Uiting geven aan eigenwaarde Reguleren van emoties Verbeteren zelfvertrouwen
Optimisme	Bevordert welzijn Zelfontwikkeling Verbeteren zelfvertrouwen
Erbij horen en iets bijdragen	Behoeftte aan beïnvloeding beleid en dienstverlening Reguleren emoties Respect krijgen
Verbonden zijn	Ervaring delen Sociale relaties versterken
Gezondheid	Verbeteren zelfvertrouwen

1. Uniciteit

Groep 1: *Uiting aan eigen waarden*, zelfontwikkeling en reguleren van emoties.

Groep 2: Persoon als unieke kennis als betrouwbare expert, loyaliteit aan de organisatie en *uiting aan eigen waarden*.

Marjan: Persoon als unieke kennis als betrouwbare expert, respect krijgen.

Marjan: ik besef dat respect krijgen niet helemaal eronder valt, omdat ik bevooroordeeld ben door de literatuur. Ik heb 'uiting geven aan eigenwaarden' neergezet bij 'erbij horen en bijdragen', omdat je hier door middel van je eigen waarden uiting aangeeft. Ben je uniek door je eigenwaarden of is het uiting geven het 'bijdragen aan.'

Geert: Ik denk dat ik als uniek persoon hier uiting aangeef en dat het voor mij niet zo zeer met erbij horen te maken heeft. (Geert)

Marjan: Het kan alle twee, zolang je het maar kan verantwoorden.

Zelfontwikkeling heeft groep 1 bij uniciteit, groep 2 en Marjan bij optimisme. Groep 2 vindt dat als je depressief bent, dan ga je niet jezelf ontwikkelen, daar heb je een stukje optimisme voor nodig.

Marjan: hoort het bij uniciteit of kun je het zien als een soort behoefte?

Geert: Bij optimisme hoort hij zeker niet voor mij, want het is een soort levensbehoefte. Dus hoort het bij uniciteit.

Hennie: Maar dan wordt het dus gezien als een zelfbehoefte, en dat zie ik zelfontwikkeling helemaal niet.

Geert: Ik bedoel dat het bij een specifieke persoon behoort. De een is meer geneigd om zichzelf te ontwikkelen dan de ander. Het ligt in de aard van het beestje.

Hennie: Ik vind dat daar dan wel een stukje optimisme voor nodig is. Om jezelf te ontwikkelen.

Geert: Misschien moet optimisme dan een stuk vooruitgang betekenen, want dan zou zelfontwikkeling wat mij betreft wel onder optimisme kunnen.

Bob: Je hebt wel een stukje optimisme nodig wil je jezelf kunnen ontwikkelen. Ik heb vroeger voor mezelf een rekensommetje gemaakt, dat als ik nog ging studeren, ik 24 jaar zou zijn wanneer ik klaar was. Daarom ben ik niet door gaan studeren, omdat ik uiteindelijk dus niet optimistisch genoeg was.

Jan: Ik vind in zelfontwikkeling daar zit actie in. En optimisme vind ik eerder een sfeer waarin je zit.

Voor groep 1 wordt 'zelfontwikkeling' ingedeeld bij 'uniciteit' en 'optimisme'.

2. Controle over eigen leven

Groep 1: Reguleren eigen emoties

Groep 2: Reguleren eigen emoties

Marjan: Reguleren eigen emoties

Deze hebben we allemaal hetzelfde. Sommigen ook nog bij 'uniciteit' erbij gezet.

3. Optimisme

Groep 1: in eerste instantie geen.

Groep 2: bevordert welzijn, zelfontwikkeling

Marjan: verbeteren zelfvertrouwen en zelfontwikkeling

'Bevordert welzijn' heeft groep 1 bij 'ervaren gezondheid'.

Bob: De activiteiten die je doet, dat bevordert je welzijn. En het optimisme, dat bevordert uiteindelijk weer je gezondheid.

Hennie: Voor mij mag 'bevordert welzijn' bij 'optimisme' en bij 'gezondheid', dus ook bij 'ervaren gezondheid'.

4. Erbij horen en bijdragen

Groep 1: behoefte aan beïnvloeding van beleid en dienstverlening, sociale relaties versterken, zelfvertrouwen verbeteren, respect krijgen, persoon als unieke kennis als betrouwbare expert, ervaringen delen

Groep 2: behoefte aan beïnvloeding van beleid en dienstverlening

Marjan: behoefte aan beïnvloeding van beleid en dienstverlening en uiting geven aan eigen waarden en loyaliteit met de organisatie

Verbeteren van het zelfvertrouwen. Marjan heeft hem bij optimisme. Groep 1 bij erbij horen en verbonden zijn. Groep 2 bij controle over eigen leven, optimisme en ervaren gezondheid.

Het is een beetje oorzaak-gevolg. Het verbeteren van het zelfvertrouwen, komt dat doordat je erbij hoort.

Geert: Je gaat geen vrijwilligerswerk doen met de doelstelling ga maar je zelfvertrouwen verbeteren. Het is meer een bij product.

Marjan: Uit de literatuur blijkt wel dat mensen een baan of vrijwilligerswerk gaan doen om het zelfvertrouwen te verbeteren. Het kan dus wel.

Huib: Ik realiseer me dat het heel moeilijk is om in die schoenen van de vrijwilliger te gaan staan. We zijn nu niet als vrijwilliger aan het denken, maar als professional. Dus dat ik denk, als vrijwilliger verbeter ik het zelfvertrouwen van de student en lever ik mijn bijdrage.

Marjan: Ja en dit is voor degene die vrijwilligerswerk doet.

Jan: We hebben ook gezegd dat als je zelfvertrouwen wil krijgen, dan moet je niet achter de geraniums gaan zitten. Dus dan moet je ergens bij horen.

Geert: Dan is het dus een bij product. Door erbij te horen verbeter ik mijn zelfvertrouwen.

Persoon als unieke kennis als betrouwbare expert hebben Marjan en groep 2 bij Unicité en groep 1 bij erbij horen en bijdragen.

Hennie: Wij hebben het onder uniciteit gezet, naar aanleiding van het voorbeeld wat je gaf. Iemand die bijvoorbeeld verslaafd is geweest en kan vertellen hoe hij zijn weg terug heeft gevonden. Maar dan kom je dus eigenlijk uit bij erbij horen en bijdragen.

Marjan: Wat je er mee doet is bijdragen, maar eigenlijk maakt het hem als persoon uniek. Het gevolg van de actie of... Het is maar net waar je het accent legt.

5. Verbonden zijn

Groep 1: verbeteren zelfvertrouwen, respect krijgen, versterken sociale relaties, loyaliteit aan de organisatie

Groep 2: -

Marjan: sociale relaties versterken en ervaring delen

Enkele van deze punten zijn bij andere categorieën besproken. Verbonden zijn is apart niet meer behandeld.

6. Ervaren gezondheid

Groep 1: Bevordert welzijn

Groep 2:

Marjan: Reguleren van emoties en bevordert welzijn

Marjan: Ik heb reguleren van emoties ook bij controle en gezondheid gezet. Over het algemeen als je in je emoties happy bent kun je dat ook wellicht als gezondheid ervaren.

Huub: Het is net hoe je emoties opvat. Is het om te werken of in de persoon/vrijwilliger. Iets wat je hebt en wil bevorderen. Is het dat je vrijwilligerswerk doet om je eigen emoties te regelen of ik moet eerst mijn eigen emoties regelen voor ik vrijwilligerswerk kan doen.

Marjan: het is het doen van vrijwilligerswerk om je eigen emoties te reguleren.

Aanvullende observaties Marjan/onderzoeker:

Er is open, eerlijk en respectvol gediscussieerd. Dat geven deelnemers zelf ook aan. Ze voelen zich gehoord en serieus genomen door onderzoeker en elkaar. Het heeft hem ook bewust gemaakt van hun motieven en de betekenis daarvan. Het conceptueel raamwerk op basis van Barnett vonden ze een interessant gegeven.

Het conceptueel raamwerk roept veel discussie op. Moet je een motief onder één element van Barnett willen indelen of is dit te beperkt? Het laatste lijkt. bij een aantal elementen is het ook discussie of motief en element van Barnett oorzaak of gevolg van elkaar zijn.

Conclusie lijkt de diverse motieven optioneel onder verschillende elementen van Barnett te plaatsen, waarbij de context/respondent bepaalt waar het passend is.

Voorbeelden:

Is gezondheid een voorwaarde voor vrijwilligerswerk of draagt vrijwilligerswerk bij aan positieve gezondheidsbeleving? Beiden.

Zelfontwikkeling: is dat een unieke wens van een persoon? Behoeft aan controle over eigen leven, waarin en/of hij zich wil ontwikkelen? Of onder optimisme: er is altijd wat te leren en ontwikkelen en dat wordt als positief en uitdagend gezien?

Reguleren van emoties wordt niet als doel erkend, bijvoorbeeld negatieve emoties als gevolg van eenzaamheid. Anderzijds geven de ouderen aan het o.a. ook te doen vanwege de boeiende sociale contacten, dus impliciet/onbewust is het misschien toch doel?

Concluderend: hetzelfde motief kan voor diverse ouderen een verschillend doel hebben.

Bijlage 4: Voorbeeld van onderverdeling samenvatting interviews

Tabel 1: Post-its uit interview-motieven voor co-creatie in topiclijst van Geertje

Zes elementen goed en betekenisvol leven	Vereenvoudigde weergave voor topiclijst motieven literatuur	Geertje
Uniciteit van elk leven	Persoon met unieke kennis als betrouwbaar expert	Je expertise inzetten. Kan ik er wat leuk van maken, 'verschil maken' Van niks iets maken
	Respect krijgen (voor ervaring en kennis)	Na arbeidsleven ontbreekt vaak waardering/voldoening Dat ze blij met je zijn
Controle hebben over eigen leven	Reguleren emoties (betekenisvol, generativiteit)	Werken met jonge mensen Participatie!
Optimisme	Verbeteren zelfvertrouwen	-
	Zelfontwikkeling	Verschillende perspectieven. Zelf leren Voortgang, doorgaande lijn (voor jezelf en anderen/projecten)
Erbij horen en iets bijdragen	Beïnvloeding beleid en dienstverlening	-
	Uiting geven aan eigen waarden	Doorgeven hoe je als oudere in de wereld staat... dat is anders...
	Loyaliteit met de organisatie	Participatie met ouderen heeft meerwaarde. Lectoraat: innoveren MET ouderen Voel me welkom *
	Marjan: overigen	Positief denken, constructief. in de aanbieding doen wat je hebt. Het moet bij je passen: waar ben je goed in, wat vind je leuk? Dat inzetten. Is spannend: wat het oplevert is onbekend.
Verbonden zijn	Ervaring delen	Persoonlijke band
	Sociale relatie versterken	Verbinding maken Voel me welkom. Het moet bij je passen: waar ben je goed in, wat vind je leuk? Dat inzetten
Gezondheid	Zelfvertrouwen verbeteren	-
	Reguleren van emoties	-
	Bevordert welzijn	Voel me welkom *
	Marjan: overigen	-

*Voel me welkom: kan bij zowel 'bevordert welzijn' als 'loyaliteit met de organisatie'.

Argumentatie voor ouderenparticipatie: opleiden mét ouderen is logische stap, gezien het karakter en doel van de opleiding; participatie hoort er gewoon bij!

Toetsing: -

Overige opmerkingen: -

Conditie: -

Reiskosten: vriendelijker regelen s.v.p.; zelf betalen is maatschappelijk ongewenst

Bijlage 5: Verslag Focusgroep 2 - Conditie voor co-creatie

Aan de hand van de focusgroep zijn de randvoorwaarden voor co-creatie in kaart gebracht.

Groep 1: Geert, Bob en Huub

- Organisatie

Goede voorlichting en duidelijke taak omschrijven werd genoemd als voorwaarde door de respondenten. Daarnaast speelde de reiskostenvergoeding als facilititeit een rol. Dit dient te worden verbeterd wat betreft het aanvragen en uitbetalen. Ook onkosten dienen vergoed te worden. Ze vinden het niet goed om mensen te vragen hun eigen portemonnee mee te nemen. Daarnaast zouden ze graag meer inzicht hebben in hoe de organisatie in elkaar zit van het docententeam en wie welk vak geeft. Daarnaast willen ze betere vergaderfaciliteiten, omdat ze nu zelf hun koffie moeten halen (betreft O&O-groep van Denktank 60+ Noord). Reis- en onkostenvergoeding. Stel dat de ouderen wordt mee gevraagd om bijv. een dierenpark te scannen op seniorvriendelijkheid, dat de opleiding deze kosten op zich neemt.

- Toegepaste Gerontologie

Duidelijke afspraken en een duidelijke taakverdeling zijn punten die werden benoemd. Communicatie per mail is voldoende. Waardering blijven uitspreken is een randvoorwaarde, dit hoeft niet in cadeautjes.

Duidelijkheden over de taken. Het aanbod, want soms het idee dat je het zelf moet uitvinden. Weten welke mogelijkheden er zijn in wat je kunt en mag doen. Ook iets van waardering nodig, het laten blijken van waardering. Dat ze gewaardeerd worden en dat dit ook uitgesproken mag worden. Het wordt nu regelmatig genoemd dat wij gewaardeerd worden, maar het is wel prettig als dit zo zou blijven. Dus geen klacht, maar een wens die voortgezet moet worden.

Verder nog een goede communicatie gewenst. Via welk medium maakt niet veel uit, maar de e-mail is voldoende.

- Contactpersoon

Een vaste contactpersoon bij de klankbordgroep is gewenst. Bijeenkomsten hebben wisselend gezelschap, een wisselende voorzitter is niet handig. Verder is een vast contactpersoon niet nodig. Respondenten weten bij wie zij terecht kunnen binnen de opleiding wat betreft vragen.

- Docenten

Tijdig materiaal ontvangen behorend bij het college en duidelijkheid wat betreft de rol als vrijwilliger zijn gewenste randvoorwaarden. Inzicht in de taakverdeling binnen het docententeam vormt een belangrijk aspect. Welke docent doet wat en is waar verantwoordelijk voor.

- Processen

Duidelijkheid over de inbreng van ouderen in alle studiejaren van de opleiding. Zowel voltijd als de deeltijdvariant. Waar en op welke plek worden ouderen ingezet?

- Studenten

Informatie over de instroom van studenten is gewenst. Wat zijn de wensen van de studenten in relatie tot de vrijwilligers? Hoe verloopt het contact tussen de studenten en de vrijwilliger? Mogen studenten de vrijwilligers zomaar bevragen? Of is hier een vast contactpersoon voor?

Grapje: dat ze van tevoren foto's krijgen van alle studenten. Hebben in de lessen geen bordjes met hun naam.

Daarnaast dat je zicht krijgt op de aantallen in elk schooljaar. Ook gericht op de instroom. Overzicht van de verwachte inbreng in alle studiejaren. *Sommige studenten raak je het zicht op kwijt, omdat je daar dan geen inbreng meer in hebt. Benieuwd hoe het dan zit en of ze in andere jaren ook nog wat kunnen inbrengen.*

Hebben de studenten wensen met betrekking tot de ouderen? Wordt er gezegd dat zij ons zomaar kunnen benaderen? Want dat mag altijd. De vraag is of er vanuit de docenten geadviseerd wordt om met de ouderen contact op te nemen.

Groep 2: Hennie en Jan.

- Organisatie Windesheim

Belangstelling en interesse vanuit Windesheim zijn punten die werden benoemd als randvoorwaarde. De organisatie dient te weten wat er gebeurt en wat de ouderen toevoegen. Verder komt naar voren dat het

indienen van een declaratie eenvoudiger dient te zijn. Ook is het tijdig ontvangen van een declaratie belangrijk voor de respondenten.

- **Toegepaste Gerontologie**

Duidelijkheid over taken en verwachtingen. Van tevoren moeten docenten aangeven hoe vaak wij ingezet moeten worden. Dit gaat over het hele studiejaar. Serieus genomen worden is een belangrijke randvoorwaarde. Geïnformeerd worden en geïnformeerd blijven over wat er binnen de opleiding speelt. Respondenten geven aan het gevoel te hebben niet alles te weten wat er speelt binnen de opleiding. Ook met betrekking tot de verschillende groepen en clubs die er zijn binnen de opleiding. *Respondenten zien zichzelf als vaste medewerkers en vinden het daarom vanzelfsprekend om op de hoogte te zijn van de ontwikkelingen binnen de opleiding.*

- **Contactpersoon**

Respondenten geven aan dat het noodzakelijk is dat de opleiding weet wie ze zijn. Een vraag vanuit de opleiding gericht op inzetbaarheid wordt vaak bij iedereen uit de klankbordgroep neergelegd. Een gevolg hiervan is dat er vaak te veel ouderen aanwezig zijn. De docent is hier dan ook verbaasd over. Dit heeft betrekking op de interne coördinatie. Er is geen contactpersoon. Alle docenten doen het erbij. De respondenten weten bij wie ze moeten zijn. Het is wenselijk voor de directe contacten om een contactpersoon te hebben gericht op de klankbordgroep. Een gevaar hierbij is dat je het grote geheel uit het oog kan verliezen. Ook wanneer afspraken plaatsvinden bij Brainz en niet op het Windesheim missen respondenten het grote geheel.

- **Docenten**

Docenten dienen te laten blijken dat de ouderen waardevol zijn. Dit is een belangrijke randvoorwaarde en is ook aanwezig. Docenten benoemen het vaak tijdens bijeenkomsten. Feedback op functioneren en inzet is gewenst door de respondenten. Zij willen niet alleen horen hoe leuk het is, maar ook wat beter kan.

- **Processen**

Gedurende de start van de ontwikkeling van project mee kunnen doen. Daarnaast is het belangrijk voor de respondenten om op de hoogte te worden gesteld van veranderingsprocessen. Ook wat betreft het aantal aanmeldingen van deelnemers uit de klankbordgroep. Soms zijn er al voldoende mensen aanwezig. Hier tijdig op de hoogte worden gebracht is belangrijk voor de respondenten zodat zij niet onnodig hoeven te reizen.

- **Studenten**

Studenten dienen gemotiveerd te zijn. Inzet en betrokkenheid zijn belangrijke verwachtingen van de respondenten. Ook vinden zij het belangrijk om studenten te kennen. Een valkuil hierbij kan zijn dat de spanning bij toets momenten er af gaat omdat de ouderen 'bekenden' zijn voor de studenten.

Gezamenlijke discussie

- **Organisatie Windesheim**

Beide groepen zijn van mening dat het declaratieproces vanuit de organisatie eenvoudiger gemaakt dient te worden. Het gaat hier om de onkostenvergoeding en reiskostenvergoeding. Ook het tijdig uitbetaald worden is voor beide groepen van belang. Er hoeft geen geld bij.

Denktank 60+Noord/O&O Windesheim: Wel worden er vergaderfaciliteiten verwacht. Te denken valt aan een kop koffie of een kleine lunch. Dit vormt voor de groepen een teken van waardering.

- **Toegepaste Gerontologie**

Duidelijkheid over taken, afspraken en verwachtingen komt bij beide groepen naar voren.

Ervaren dat zij gewaardeerd worden is een belangrijk aspect voor beide groepen. Groep twee vertaalde dit naar serieus genomen worden door de opleiding.

Een goede interne communicatie is belangrijk. Communicatie via de e-mail wordt als prima ervaren. Graag willen beide groepen op de hoogte blijven van wat er speelt binnen de opleiding. Zij zijn betrokken bij de opleiding en willen graag weten welke veranderingen eraan komen. Dit geeft hen het gevoel dat zij erbij horen. Maar hoeveel informatie is gewenst en waar ligt de grens? De hoeveelheid informatie die de opleiding verstrekt dient de respondenten het gevoel te geven dat zij goed betrokken zijn en erbij horen. Het gaat hier om informatie waarbij de respondenten rechtstreeks betrokken zijn, geven beide groepen aan. De respondenten vinden het belangrijk om geïnformeerd te worden en te blijven over wat er speelt binnen de opleiding. Dit willen zij graag weten zodat zij mee kunnen denken. Als zij dingen weten kunnen ze erop voorbereid zijn en weten ze waarom het speelt. Wat precies de grens is van de hoeveelheid informatie is voor beide groepen niet geheel duidelijk voor de groepen. Maar van de dingen waarbij zij direct betrokken zijn verwachten zij op de hoogte te worden

gehouden. Daarnaast heerst er onduidelijkheid over de samenhang tussen de verschillende groepen die er zijn (bv: O&O Windesheim).

- **Contactpersoon**

Goede interne communicatie bij beide groepen m.b.t inzet ouderen belangrijk. Een vast contactpersoon is niet nodig volgens groep 1. Wij kunnen onze weg wel vinden. Voor klankbordgroep is er wel een vast contactpersoon. Voor de lessen niet. Wat als vervelend werd gezien was de dubbele hoeveelheid mensen bij een bijeenkomst, door miscommunicatie.

Groep 2 is van mening dat een contactpersoon geen *must* is maar dat zij er geen bezwaar tegen hebben. Volgens hen is het voordeel van het niet hebben van een vast contactpersoon dat je diverse docenten spreekt. Groep 1 heeft geen bezwaar tegen een contactpersoon.

- **Docenten**

Duidelijkheid wat betreft rol vrijwilliger en docenten wordt door groep 1 aangegeven. Groep 2 heeft dit niet. Gevoel geven van waardering wordt door groep 1 aangegeven. Groep 2 heeft dit niet maar is het hier mee eens. Feedback op inzet van ouderen is belangrijk volgens groep 2. Groep 1 heeft dit niet maar vindt dit een heel goed punt. Er wordt vanuit docenten aangegeven dat het leuk is, maar er wordt nooit feedback gegeven over wat zij anders hadden kunnen doen. De respondenten kunnen het zich voorstellen dat het moeilijk is om feedback te geven aan vrijwilligers maar geven aan ervan te leren. Verbeterpunten zijn welkom. Wel dient hier nog een vorm voor te worden gevonden. In de les met studenten is ook niet altijd handig geven de respondenten aan.

- **Processen**

Respondenten geven aan duidelijkheid en inzicht te willen hebben in de inbreng van ouderen, zowel voltijd als deeltijd. Waar worden zij ingezet en hoe? Duidelijkheid brengt begrip volgens de respondenten uit groep 1. Groep 2 heeft dit niet genoteerd. Dit zouden ze wel willen als het niet te veel werk is. Groep 2 geeft aan vanaf de start van processen betrokken te willen worden. Niet halverwege pas worden ingezet. Groep 1 heeft dit niet maar kan zich er wel in vinden. Groep 2 geeft ook aan dat een goede coördinatie wat betreft de inzet van belang is zodat er niet te veel ouderen worden ingezet op hetzelfde moment.

- **Studenten**

Groep 1 geeft aan informatie te willen over de instroom van studenten. Groep 2 heeft dit niet opgeschreven. Zij geven aan dat studenten motivatie moeten hebben. Zij komen niet voor ongemotiveerde studenten. Groep 1 wil weten wat de wensen van studenten zijn met betrekking tot de vrijwilligers. Groep 2 vindt betrokkenheid van de studenten belangrijk. Een valkuil hierbij kan zijn dat het lastig is om afstand te houden gedurende toets momenten, wanneer ouderen in hun rol moeten kruipen. Verder komt naar voren dat het voor beide groepen belangrijk is om te weten wat de lijn is tussen de vrijwilligers en de studenten. Studenten dienen niet zomaar de vrijwilligers te benaderen voor allerlei onderzoeken en projecten. De rol van de vrijwilligers dient duidelijk te worden gemaakt aan de studenten.

Conclusie

De gezamenlijke discussie leidt tot de onderstaande randvoorwaarden ten aanzien van de co-creatie door de vrijwilligers:

- **Organisatie Windesheim**

Declaratieproces vanuit de organisatie dient eenvoudiger gemaakt te worden.

Tijdig uitbetaald worden is voor beide groepen van belang.

Denktank 60+Noord/O&O Windesheim: s.v.p. *vergaderfaciliteiten*: een kop koffie of een kleine lunch, als teken van waardering.

- **Toegepaste Gerontologie**

Duidelijkheid over taken, afspraken en verwachtingen, tijdens inzet in de les, ook ten aanzien van voorbereiding.

Ervaren *waardering* en gevoel serieus genomen te worden door de opleiding. (is het geval)

Goede interne communicatie, kan via de e-mail.

Graag *op de hoogte blijven* van wat er speelt binnen de opleiding, welke veranderingen eraan komen → gevoel dat zij *erbij horen*. (hoeveel informatie is gewenst en waar ligt de grens? Informatie waarbij de respondenten rechtstreeks betrokken zijn). Behoeft *mee te denken/voorbereiden*.

Graag *duidelijkheid over de samenhang tussen de verschillende groepen* die er zijn (bv: klankbordgroep, O&O Windesheim).

- **Contactpersoon**
Goede interne communicatie, eventueel door vaste contactpersoon. (bekenden vinden hun weg wel)
Voor klankbordgroep is er wel een vaste contactpersoon; voor de lessen niet.
- **Docenten**
Duidelijkheid wat betreft rol vrijwilliger en docenten.
Gevoel geven van waardering.
Feedback op inzet van ouders is belangrijk. Er wordt vanuit docenten aangegeven dat het leuk is, maar feedback over wat zij anders/beter kunnen doen is welkom. Feedback geven aan vrijwilligers kan moeilijk zijn, maar zij willen ervan leren. Hier dient nog een vorm voor te worden gevonden, buiten de les.
- **Processen**
Duidelijkheid en inzicht te willen hebben in de inzet (waar in curriculum en hoe) van ouders, zowel voltijd als deeltijd. Duidelijkheid brengt begrip.
Graag vanaf de start van processen betrokken worden, niet halverwege pas worden ingezet. Goede coördinatie van de inzet, om inzet van te veel ouders te voorkomen.
- **Studenten**
Graag informatie over de instroom van studenten.
Graag gemotiveerde studenten.
Wensen van studenten weten met betrekking tot de vrijwilligers?
Inzet en betrokkenheid van de studenten belangrijk. Valkuil: het kan lastig zijn om afstand te houden gedurende toetsmomenten, wanneer ouders in hun rol moeten kruipen.
Duidelijkheid wat de lijn is tussen de vrijwilligers en de studenten. (waarvoor wel en niet door studenten benaderd worden).

Evaluatie van de dag Focusgroep 1 en 2

- De deelnemers hebben het een open gesprek gevonden, onderling en de interactie met de onderzoeker. 'Dat komt ook door de manier waarop jij met ons omgaat'.
- Zij vinden het een relevant onderzoek en ervaren dat hun bijdrage daarin, zowel via het interview als de focusgroep, serieus genomen wordt en er toe doet.
- Zij voelen zich weer geprikkeld over hun motivatie na te denken en hebben daar meer inzicht in gekregen.
- Zij voelen zich verwend.
- Complimenten aan de onderzoeker voor de planning van de dag: op tijd geëindigd en veel in kunnen brengen.
- Kanttekening onderzoeker: wellicht heeft deze open sfeer en zich werkelijk vrij voelen alles te kunnen zeggen bijgedragen aan de aanvullende wensen die door de participanten geventileerd zijn.

Overzicht condities voor ouders om te kunnen co-creëren bij TG, uit focusgroep 2

- **Organisatie: Windesheim**
Reiskosten vergoeding
Declaratieproces moet eenvoudig
Tijdige uitbetaling.
- **Toegepaste Gerontologie**
Duidelijkheid over taken, afspraken en verwachtingen
Waardering en gevoel serieus genomen
Goede interne communicatie
- **Contactpersoon**
Goede interne communicatie, eventueel vaste contactpersoon.
Klankbordgroep wel een vast contactpersoon.
- **Docenten**
Duidelijkheid wat betreft rol vrijwilliger en docenten
Waardering
- **Processen**
Overzicht en inzicht in ouders inzet

Goede coördinatie van de inzet

- Studenten
 - Informatie over de studenten instroom.
 - Duidelijkheid over lijn tussen vrijwilligers en de studenten
- Persoonlijke voorwaarden
 - Afstand/reistijd is haalbaar
 - Geestelijk gezond
 - Fysiek mobiel
 - Ondersteuning door partner

Wensen als positief beïnvloedende factoren

Er is een aantal wensen weergegeven, dat als positief beïnvloedende factor wordt gezien:

- Organisatie Windesheim
 - (Vergader)faciliteiten: vrije consumptie (of een kleine lunch)
- Toegepaste Gerontologie
 - Geïnformeerd worden over ontwikkelingen
 - Duidelijkheid over de samenhang tussen de verschillende groepen
- Docenten
 - Feedback op inzet van ouderen
- Processen
 - Betrokkenheid vanaf start van proces
- Studenten
 - Inzet en betrokkenheid van de studenten
 - Wensen van studenten weten met betrekking tot de vrijwilligers?
 - Valkuil: afstand houden gedurende toets momenten

Genoemde condities uit de interviews, voor zover niet genoemd in de focusgroep:

- Behoeftte aan overzicht
- Energie gevend/niet leeglopen
- Ondersteuning door partner
- Openstaan voor samenwerking door ouderen en opleiding
- De toetsing vraagt dat je 'terughoudend' kunt zijn

Bijlage 6: Toestemmingsformulier voor deelname aan onderzoek en publicatie van gegevens

TOESTEMMINGSFOMULIER

Ik verklaar hierbij op voor mij duidelijke wijze, mondeling en schriftelijk, te zijn ingelicht over de aard en de belasting van het onderzoek. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord. De schriftelijke informatie (informatiebrief) is in mijn bezit. Op dit formulier staat de belangrijkste informatie kort samengevat weergegeven. Deze punten zijn met mij doorgenomen.

Ik heb genoeg tijd gehad om te beslissen of ik mee doe. Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. Ik kan op elk moment mijn toestemming intrekken zonder dat ik daarvoor een reden hoeft te geven. Ik geef toestemming voor het gebruik van mijn gegevens voor de doelen die in de informatiebrief vermeld staan.

De volgende punten zijn met mij besproken of heb ik kunnen lezen:

- Het doel van het onderzoek is om te achterhalen wat voor de senioren de betekenis is van hun vrijwillige bijdrage aan het onderwijs en welke voorwaarden daarvoor belangrijk zijn.
- Het onderzoek wordt uitgevoerd door Marjan Sliepenbeek, docent Toegepaste Gerontologie van Hogeschool Windesheim te Zwolle. In het kader van de Master opleiding Leren en Innoveren aan de Aeres Hogeschool te Wageningen.
- Mijn deelname houdt in dat ik deelneem aan een persoonlijk interview en 1 focusgroep.
- Deelname aan het onderzoek kost tijd, maar heeft voor mij verder geen nadelen.
- De reiskosten zullen worden vergoed, conform de bekende Windesheimregels.
- Deelname is vrijwillig en ik kan altijd tussentijds aangeven dat ik wil stoppen deel te nemen.
- Ik mag altijd aangeven dat ik op een bepaalde vraag geen antwoord wil geven.
- Van het interview en de focusgroepen wordt een geluidsopname gemaakt, deze wordt gewist na de afronding van de Master thesis.
- Uitgewerkte teksten worden anoniem bewaard tot een jaar na het afronden van de thesis, niemand anders dan de direct betrokken onderzoekers krijgen antwoorden te lezen.
- Voor vragen over dit onderzoek kan ik terecht bij: Marjan Sliepenbeek, onderzoeker, en Carolien Smits, opdrachtgever en Lector Innoveren met Ouderen bij Hogeschool Windesheim te Zwolle. Voor contactgegevens zie onderaan deze brief.
- Voor klachten over de onderzoeker, het interview, de focusgroep of andere zaken kan ik terecht bij: Marjan Sliepenbeek en Carolien Smits.

Naam senior

Handtekening

.....

Bijlage 7. Illustratie van motieven met fragmenten uit interviews

Tabel 1 geeft een beeld van de nuanceverschillen tussen de fragmenten van de diverse respondenten binnen een drietal motieven.

Tabel 1: Illustratie van de motieven 'bijdrage leveren/meerwaarde', 'leren is leuk' en 'durven bouwen zonder vaste uitkomst' door fragmenten van elke respondent

Motief	Fragment van respondent
Bijdrage leveren/meerwaarde	...maar ik heb in ieder geval mijn steentje kunnen bijdragen. (Hennie)
	Het is de bedoeling dus dat je wat binnenbrengt, waar dus de docenten iets aan hebben, om over te kunnen brengen aan de studenten. Dat die er dus in de praktijk iets aan hebben. (Bob)
	Dat je samen iets hebt,..dat je ook iets inbrengt waarvan je denkt: dit zou zinvol kunnen zijn in die les. (Geertje)
	Ik vind het heerlijk om mensen iets mee te geven waar ze wat aan hebben. (Joop)
	Dat heb ik ook wel met studenten presentaties, dat ik dan met een positieve insteek ook wel de kritische noot inbreng, zo van 'je kan het ook anders doen'. Maar wel positief: goed bedacht, misschien niet even goed verwoord maar dat komt vast goed. (Jan)
Leren is leuk	..en als ik wat wil brengen, dan wil ik dat brengen, dat is de benaming toegepaste gerontologie...(Huub)
	O, dan zoek ik dat woord weer op. Of ik zoek de methode zus en zo weer op. Ik leer er nog verschrikkelijk veel van. En dit is juist zo leuk. (Hennie)
	Ik had meer gerekend op iets van zorg, maar ik vond het wel leuk. Nu moest ik mij er ook in verdiepen. (Geertje)
	Want ik weet dat er heel veel... toen bekend was dat de babyboomers zich massaal zouden aanbieden.. daar ben ik wel heel nieuwsgierig naar hoe dat dan gaat. En ook voor mezelf: hoe kun je nou op de minst hinderlijke manier oud worden. (Joop)
	Het is meer zo ja, dan ga ik nog een boek lezen of zo. Bijv. over het begrip verandering. Daar heb ik in het verleden wat over gehad. Daar wordt van alles over geroepen en dat is inmiddels achterhaald. Dan ben ik benieuwd: wat is daarvoor in de plaats gekomen dan. Op die manier blijven dat is voor mij een meerwaarde. Dat is waarom ik het ook leuk vind. (Jan)
Durven bouwen zonder vaste uitkomst	Bijvoorbeeld dat hele verhaal over wat doe je nou met je achterban, wat speelt er? Ik heb me daar wel mee bezig gehouden eerlijk gezegd. Ik heb dat ook een beetje proberen uit te zoeken. (Huub)
	...maar het was vandaag zo interessant, dat ik zeg, ik kom weer. (Bob)
	Nou als je van niks iets kunt maken, zoiets. Ik denk van: laat je verrassen, zo van 'waar gaat het precies over, nou dan gaan we starten en dan gaan we verder'. Dan doe jij dit dan doe ik dat. En dan komen we met z'n drieën of zijn vijven tot iets. (Geertje)
	Het is ook het onbekende, nieuwsgierig zijn, onzekerheden omarmen. Nieuwsgierig zijn, niet alles dicht willen timmeren, zodat het niet fout kan gaan maar gewoon: nee, ga maar. (Jan)

In bovenstaande tabel 1 wordt duidelijk dat binnen een motief nuanceverschillen mogelijk zijn. Zo geniet Hennie bijvoorbeeld erg van het zelf verdiepen in zaken die haar daartoe uitdagen, terwijl Bob geniet van nieuwe zaken die hem aangeboden worden; beide worden ingedeeld in het motief 'leren is leuk'.